

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Даля

КАФЕДРА БУДІВНИЦТВА, УРБАНІСТИКИ ТА ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«Садово-паркове та ландшафтне будівництво»

Частина 1

*(для здобувачів вищої освіти спеціальності 192
Будівництво та цивільна інженерія)*

(Електронне видання)

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри будівництва,
урбаністики та просторового
планування

Протокол № 6 від 27.12.2022 р.

Київ 2023

УДК 628 (075.8)

Конспект лекцій з дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво». Частина 1 (для здобувачів вищої освіти спеціальності 192 Будівництво та цивільна інженерія) (Електронне видання) /Уклад.: Н.І. Білошицька. – Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. – 81 с.

Конспект лекцій спрямований на засвоєння здобувачами освіти теоретичного матеріалу з дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво».

Конспект лекцій містить інформацію про вимоги, що висуваються до об'єктів садово-паркового та ландшафтного будівництва, рекомендації з підготовки та етапів їх проєктування.

Наведені в конспекті матеріали спрямовані на формування у здобувачів освіти навичок вивчення розвитку садово-паркового та ландшафтного будівництва в історичному та сучасному аспекті, формування теоретичних принципів та екологічних основ ландшафтної архітектури як засобу естетичного збагачення урбанізованого середовища та підвищення рівня його якості; засвоєння методології сучасного ландшафтного проєктування для формування сприятливого середовища у людини; організації будівельних робіт та заходів щодо утримання об'єктів ландшафтної архітектури.

Укладач: Н.І. Білошицька – к.т.н., доцент кафедри БУПП

Рецензент: П.Є. Уваров – к.т.н., доцент

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Предмет і завдання садово-паркового та ландшафтного будівництва	5
1.1. Предмет і завдання садово-паркового та ландшафтного будівництва	5
1.2. Основні поняття та визначення	7
1.3. Роль природних та архітектурних компонентів ландшафту у формуванні об'єктів озеленення	10
1.4. Основні елементи системи озеленення	13
1.5. Екологічний каркас міста	31
Питання для самоконтролю	37
2. Стили проектування об'єктів ландшафтної архітектури	37
2.1. Основні стильові напрямки садово-паркового мистецтва	38
2.2. Історичні стилі проектування	41
2.3. Сучасні стилі	48
Питання для самоконтролю	65
3. Класифікація та номенклатура типів (типологія) об'єктів архітектурно-ландшафтного проектування	66
3.1. Класифікація зелених насаджень за їх призначенням	66
3.2. Типологія об'єктів ландшафтного проектування	70
Питання для самоконтролю	70
4. Містобудівні аспекти проектування зелених насаджень	71
4.1. Система розселення і фітоструктура міст. Міські поселення в ландшафтно-територіальному середовищі	72
4.2. Містобудівні аспекти системи озеленення території. Норми озеленення	74
Питання для самоконтролю	79
Література	80

ВСТУП

Конспект лекцій з дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво» складений у відповідність до робочої програми дисципліни та призначений для здобувачів освіти спеціальності 192 Будівництво та цивільна інженерія. Конспект лекцій містить теоретичний матеріал з основним питанням дисципліни.

Зміни, що відбуваються, призводять до виникнення нового будівельного мислення, яке повинно базуватись на аналізі позитивних і негативних проявів попередніх періодів, а також на результатах минулих досліджень. Цьому повинен сприяти навчальний процес, курс лекцій з дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво, який є частиною підготовки бакалаврів за спеціальністю «Будівництво та цивільна інженерія».

Наведені в конспекті матеріали спрямовані на формування у здобувачів освіти навичок вивчення розвитку садово-паркового та ландшафтного будівництва в історичному та сучасному аспекті, формування теоретичних принципів та екологічних основ ландшафтної архітектури як засобу естетичного збагачення урбанізованого середовища та підвищення рівня його якості; засвоєння методології сучасного ландшафтного проектування для формування сприятливого середовища у людини; організації будівельних робіт та заходів щодо утримання об'єктів ландшафтної архітектури.

Тема 1. Предмет і завдання садово-паркового та ландшафтного будівництва

План:

- 1.1. Предмет і завдання садово-паркового та ландшафтного будівництва
- 1.2. Основні поняття та визначення
- 1.3. Роль природних та архітектурних компонентів ландшафту у формуванні об'єктів озеленення
- 1.4. Основні елементи системи озеленення
- 1.5. Екологічний каркас міста

1.1. Предмет і завдання садово-паркового та ландшафтного будівництва

Метою вивчення дисципліни є формування у здобувачів містобудівного світогляду, заснованого на уявленні про навколишнє середовище як про системний багаторівневий природно-антропогенний об'єкт; вирішення таких важливих проблем, як охорона і раціональне перетворення природи, гармонійне перетворення житлового, виробничого, рекреаційного середовища, нейтралізація наслідків урбанізації засобами ландшафтно-архітектури; вивчення характерних рис парків визначених історичних періодів, визначення їх впливу на улаштування нових парків і можливості використання історичного досвіду в сучасному садово-парковому будівництві. Знання і навички, отримані при вивченні дисципліни, спрямовані на використання майбутніми фахівцями у їхній професійній діяльності при проектуванні об'єктів зеленого будівництва.

Предметом дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво» є садово-паркові об'єкти.

Об'єктом вивчення садово-паркового і ландшафтного будівництва є принцип цілісності архітектурно-ландшафтного середовища; планування, організація будівництва, експлуатація, благоустрій і художнє оформлення садово-паркових об'єктів.

Завданням курсу є теоретична і практична підготовка здобувачів освіти з таких питань:

- проєктування та створення об'єктів озеленення різного призначення (парків, скверів та ін.);
- організація будівельних робіт та заходів щодо утримання об'єктів ландшафтної архітектури;
- догляд за зеленими насадженнями.

В результаті вивчення даного навчального курсу здобувач вищої освіти набуде наступних компетентностей:

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК06. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

СК03. Здатність проєктувати будівельні конструкції, будівлі, споруди та інженерні мережі (відповідно до спеціалізації), з урахуванням інженерно-технічних та ресурсозберігаючих заходів, правових, соціальних, екологічних, техніко-економічних показників, наукових та етичних аспектів, і сучасних вимог нормативної документації у сфері архітектури та будівництва, охорони довкілля та безпеки праці.

СК08. Усвідомлення принципів проєктування сельбищних територій.

РН07. Виконувати збір, інтерпретацію та застосування даних, в тому числі за рахунок пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.

РН11. Оцінювати відповідність проєктів принципам проєктування міських територій та об'єктів інфраструктури і міського господарства.

В результаті вивчення дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво» кожен здобувач вищої освіти зобов'язаний:

знати: вимоги нормативних документів до проєктування об'єктів зеленого господарства; основні елементи системи зелених насаджень міста; особливості благоустрою житлових районів та промислових територій; соціальні, естетичні, техніко-економічні основи садово-паркового будівництва.

вміти: оцінювати і враховувати кліматичні, інженерно-геологічні та екологічні особливості території будівництва при проектуванні об'єктів озеленення у містах; прогнозувати перспективні містобудівні, соціальні вимоги і використовувати їх на різних етапах проектування та експлуатації об'єктів озеленення в містах; обґрунтовувати проектні рішення з точки зору збереження і поліпшення навколишнього середовища; користуватися нормативною, довідковою, науково-технічною літературою; обґрунтовувати вибір концепції об'єкту озеленення з урахуванням містобудівних, санітарних, природоохоронних і техніко-економічних вимог.

1.2. Основні поняття та визначення

Садово-паркове мистецтво – мистецтво проектування і створення парків, лісопарків, садів, скверів, бульварів та інших відкритих просторів, ґрунтується на вмінні користуватися законами композиції, перспективи, теорії світла й кольору на основі знання природних (рослини, ґрунт, вода, камінь) та інших матеріалів; як галузь мистецтва виражає певний ідейний зміст у художніх образах.

Садово-паркове будівництво – це складний комплекс заходів, що передбачають вирішення різноманітних завдань правового, інженерного, агротехнічного, естетичного, організаційного, експлуатаційно-господарського, економічного характеру, вкладених у створення об'єктів озеленення різного призначення.

Всі пристрої та конструктивні елементи садово-паркового об'єкта поділяються на:

- об'ємні елементи – рослинні угруповання, споруди;
- площинні елементи – газони, майданчики, доріжки, водойми.

Пристроями та конструктивними елементами об'єкта є:

- рослинність – основний компонент, що включає різні типи садово-паркових насаджень (ТСПН) – солітери, групи, алеї, куртини, масиви дерев, чагарників, трав'янистих рослин, газони, квітники;
- садово-паркові дороги, стежки, майданчики різного призначення;
- малі архітектурні форми (МАФ) та садово-паркове обладнання – альтанки, перголи, навіси, трельяжі, урни, лавки, освітлювальні пристрої;
- споруди інженерного характеру – відкриті лотки для відведення дощових та талих вод, колодязі, дренажі, пристрої господарського водопроводу.

Ландшафтна архітектура – це архітектура відкритих просторів, в організації яких провідна роль належить природним елементам та елементам зовнішнього благоустрою. Специфічні матеріали ландшафтної архітектури – рельєф, зелені насадження, вода, малі архітектурні форми.

Ландшафтна архітектура також може бути визначена як галузь сучасної архітектури, яка активно розвивається, у найширшому її розумінні, що означає діяльність з просторової організації довкілля. Це один із видів творчості, що належать до просторових видів мистецтва, покликаний організовувати середовище або простір засобами природних та штучних елементів.

Ландшафтна архітектура має такі рівні:

- ландшафтне планування (формування середовища у масштабі країн та регіонів);
- ландшафтна архітектура (архітектура садів та парків);
- ландшафтний дизайн (детальна організація безпосереднього оточення людини).

Відкриті простори – переважно незабудовані, озеленені та упорядковані території населених місць та множинні приміські та заміські території просто неба, що використовуються для різних видів діяльності.

Ландшафтне мистецтво – сфера творчої діяльності, мистецтво формування сприятливого, екологічно повноцінного, комфортного та естетично привабливого середовища з використанням природних та штучних компонентів.

Ландшафтне проєктування – один із методів архітектурної творчості та вид архітектурного проєктування, діяльність з організації середовища відкритих просторів, що враховують зв'язок екологічних, функціональних та естетичних факторів.

Ландшафтний дизайн – це творча діяльність, спрямована на формування предметно-просторового середовища прийомами і засобами ландшафтної архітектури, художнє конструювання деталей культурного ландшафту.

Специфіка ландшафтної архітектури як мистецтва:

– ландшафтна архітектура оперує живими матеріалами, що змінюються у часі та просторі;

– сприймається під впливом просторово-часових ефектів, таких як освітлення, колористичний стан, коливання вітру, опади;

– об'єкти сприймаються в русі, враження створюється у часі;

– основою є просторова композиція;

– надає комплексний вплив на органи чуття – зір, слух, нюх, дотик.

Еволюція ландшафтного мистецтва налічує кілька тисячоліть. Ландшафтна архітектура розвивалася в одному потоці зі всіма видами матеріальної та художньої культури. Вона мала своєю специфікою за умов кожного соціального ладу та пристосовувалася до місцевих природних умов. При цьому сформувалося два основних стильових напрямки – регулярний та пейзажний.

Регулярний стильовий напрямок характеризується:

– геометричною сіткою плану;

– архітектурно обробленим рельєфом;

– підкресленим домінуванням головної будівлі;

– чіткими контурами водойм;

– рядовими посадками чагарників та дерев, їх стрижкою.

Пейзажний стильовий напрямок відрізняється:

– вільною сіткою плану;

– звивистими дорогами;

– природним рельєфом;

- вільними контурами водойм, лужків та інших елементів;
- вільно зростаючою рослинністю, мальовничими формами крон.

1.3. Роль природних та архітектурних компонентів ландшафту у формуванні об'єктів озеленення

Ландшафт загалом формується взаємодією та взаємозв'язком п'яти основних **природних компонентів**: клімату, землі (включаючи літогенну основу, рельєф, ґрунт), води, рослинності та тваринного світу, – та **архітектурних**, рукотворних складових.

Об'єкти ландшафтного мистецтва формуються на основі взаємодії цих компонентів з метою створення комфортного та естетично повноцінного середовища, цілісної художньої композиції, побудованої з багатьох різноманітних елементів – окремих характерних об'єктів, що беруть участь в утворенні ландшафту (види та композиції насаджень, форми рельєфу, водоймища, архітектурні та інженерні споруди, малі форми архітектури, декоративні скульптурні елементи, ін.).

Об'єкти ландшафтного мистецтва є штучними утвореннями, що створюються на основі та з урахуванням природних компонентів та антропогенних включень. Компоненти та міжкомпонентні зв'язки природних ландшафтів є екологічним фундаментом для естетичного формування об'єктів ландшафтного мистецтва. При цьому співвідношення всіх компонентів насамперед підпорядковується їх природним взаємозв'язкам (екологічні вимоги рослин та ін.). Ступінь вторгнення людини в природні комплекси визначається їх потенційними можливостями та художнім задумом майстра.

Сучасні підходи до проектування ландшафтних об'єктів мають на увазі два варіанти відношення проектувальника до природних компонентів ландшафту:

- необхідність пристосування;
- можливість перетворення.

Ставлення до окремих компонентів середовища пов'язано як із необхідністю пристосовуватися до них, так і з розглядом можливостей їхнього перетворення.

Так, клімат змушує пристосовуватись до нього та враховувати його, формуючи по можливості комфортні території залежно від географічної зони та пори року та добираючи стійкі в даних умовах види рослин та типи посадок. Враховується також сезонність зміни декоративних властивостей ландшафту.

Земля розглядається з погляду її придатності для вирощування рослин, у будівельній сфері – фізико-механічних властивостей ґрунту, а також особливостей форм рельєфу та можливостей їх використання для різних видів рекреаційної діяльності, формування пейзажів та пластичного перетворення поверхні. Це один з найбільш стабільних компонентів ландшафту, що важко моделюються, його екологічна і пластична основа. Виражені форми рельєфу (пагорби, яри, круті схили) активно включаються в об'ємну структуру парку та впливають на його організацію простору. Залежно від характеру та стилістики ландшафтної композиції рельєф може бути радикально трансформований (створення терас, організація підпірних стінок та укосів) або злегка підкоригований. Рельєф обумовлює специфіку рисунка дорожньо-стежкової мережі об'єкта озеленення та розміщення елементів благоустрою (сходи, пандуси, видові альтанки та ін.). Також характер рельєфу здатен істотно впливати на мікрокліматичні характеристики території, і моделювання поверхні землі може використовуватися для коригування температурного та вітрового режиму.

Вода визначає гідрологічний режим території (обводнення, осушення, полив) та можливість створення нових або включення існуючих водних об'єктів у композицію озеленого простору з метою організації дозвілля та естетичного оформлення ділянки. Вона мінлива і має багатий діапазон декоративних, оптичних та акустичних ефектів. Водні елементи ландшафтного об'єкта, зазвичай, є визначальними у формуванні його планувальної структури. Крупні лінійні водні об'єкти (річки, ставки витягнутої форми, канали) стають композиційними осями парку, водоймища компактної форми – композиційними центрами та вузлами, невеликі декоративні водні пристрої (басейни, фонтани) – композиційними акцентами.

Рослинність найбільше схильна до змін. Насадження виконують санітарно-гігієнічну та композиційну функції, у більшості випадків забезпечують формування об'ємно-просторової структури об'єкта озеленення, сприяють візуальній орієнтації глядачів, мають самостійну естетичну цінність і, маючи декоративну різноманітність, можливість передати стилістичну виразність творчого задуму автора.

Тваринний світ розглядається як невід'ємна частина екологічної системи, що забезпечує життєздатність всього ландшафтного комплексу, а також як складова частина живої природи, чималою мірою формує її естетичний вигляд.

Сади та парки як форма синтезу природи та різних мистецтв були нерозривно пов'язані з історичними стилями, розвивалися у взаємозв'язку, паралельно з розвитком філософії та літератури, з естетикою побуту, живописом, архітектурою, музикою та висловлювали ставлення людини до природи, що змінюється в кожен епоху.

Опис садів і парків ми знаходимо в найдавніших рукописах, їх зображення викладені мозаїкою на стінах будинків Помпеї та висічені у камені єгипетських гробниць. Майстрами ландшафтного мистецтва минулого і сьогодення створювалися сади та великі палацово-паркові ансамблі, розроблялися проекти та плани, реалізація яких потребувала значних термінів. У цій протяжності розвитку садово-паркових об'єктів у часі полягає одна з характерних рис садово-паркового мистецтва, коли для формування повноцінних гармонійних ландшафтних композицій потрібні роки, часто десятиліття.

Створення будь-якого озеленого простору є не лише тривалий, а й досить складний технологічний процес. Щоб виростити здорове повноцінне дерево та отримати запланований ефект (санітарно-гігієнічний або декоративний) потрібен постійний, багаторічний догляд за рослиною. Виконана згідно з усіма правилами посадка молодих саджанців або пересадка дорослих дерев не може гарантувати якісного озеленення в майбутньому без організації ретельного регулярного догляду за насадженнями та об'єктом озеленення загалом, його доріжками, майданчиками, спорудами.

Це сфера діяльності садово-паркового будівництва та господарства, складної та багатогранної галузі господарства, тісно пов'язаної з архітектурою та інженерною справою, біологією, агротехнікою вирощування рослин, географією та ландшафтознавством. Основною турботою садово-паркового господарства є створення оптимальних умов для зростання насаджень, їх адаптації в умовах урбанізованого середовища, підвищення життєздатності та продовження життя рослин. Важливу роль у формуванні якісного ландшафтного середовища об'єкта озеленення відіграють також фактор відповідності композиції об'єкта озеленення його функціонального призначення, правильний підбір стійкого та водночас високодекоративного асортименту рослин, загальний рівень благоустрою та інтенсивність використання території.

1.4. Основні елементи системи озеленення

Система озеленення – взаємозалежне розміщення об'єктів озеленення в плані населеного пункту (міста, селища) і приміської зони, узгоджене із загальною планувальною структурою та елементами культурно-побутового обслуговування населення (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Система озеленення міста

Розвиток системи озелених територій у різних містах та районах країни йде різними шляхами. Залежно від сформованих містобудівних і природних

умов система озеленення набуває властивий конкретному місту вид з використанням необхідних у цьому випадку компонентів. Причому іноді елементи системи озеленення можуть нести не тільки властиві їм функції, але одночасно виконувати й інші.

Парк – це територія, на якій існуючі природні умови (насадження, водойми, рельєф) реконструйовані із застосуванням різних прийомів ландшафтної архітектури, зеленого будівництва та інженерного благоустрою й де створено сприятливе в гігієнічному й естетичному відношеннях середовище для відпочинку населення.

Міські парки підрозділяються на поліфункціональні та спеціалізовані. До поліфункціональних належать парки культури та відпочинку, компактної конфігурації у плані, розраховані на тривале, впродовж дня, перебування відвідувачів та мають для цього повний інженерний благоустрій (розвинену дорожньо-стежкову мережу, освітлення, водопровід, каналізацію, слабкострумові електричні мережі, малі форми архітектури та ін.).

Територія поліфункціональних парків, зазвичай, зонується на: дитячу, спортивну, тихого відпочинку, господарську та ін. зони. Парки повинні мати площу не менше 10...15 га.

Спеціалізовані парки обумовлюються домінуванням тієї або іншої функції або контингенту основних відвідувачів (дитячі, спортивні).

Міський парк – зелений масив з обмеженим набором споруд з обслуговування населення, призначений в основному для прогулянок і відпочинку (рис. 1.2).

Дитячий парк – озеленена територія зі сприятливими санітарно-гігієнічними умовами, призначена для ігор, розваг, занять фізкультурою й проведення культурно-просвітніх заходів для дітей шкільного й дошкільного віку (рис. 1.3).

Спортивний парк (стадіон) – комплекс спортивних і фізкультурних споруд різних типів і розмірів, розміщених серед зелених насаджень, що включає також

місця для короткочасного відпочинку й окремі об'єкти культурно-просвітнього й побутового обслуговування відвідувачів (рис. 1.4).

Рис. 1.2. Парк імені Т.Г. Шевченка у м. Києві

Рис. 1.3. Парк ім. Лазаря Глоби у м. Дніпро

Рис. 1.4. Проєкт спортивного парку на ВДНГ у м. Києві

При розміщенні парку в плані міста передбачається можливість обслуговування його громадським, а також індивідуальним транспортом.

Гідропарк – упоряджена, переважно острівна територія, ландшафт якої з метою рекреації організований у систему паркових композицій, що сполучають різноманітні за формою водні простори з лісовою, луговою або садовою рослинністю. На берегах водойми або на воді переважають споруди для відпочинку, розваг і водного спорту (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Гідропарк у м. Києві

Зоологічний парк – науково-дослідна та культурно-просвітня установа, у якій тварин прагнуть розмістити в умовах, близьких до природного місця їхнього перебування (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Зоопарк у м. Бердянську

Ботанічний парк або сад – об'єкт озеленення, призначений для науково-дослідної роботи в галузі ботаніки, інтродукції, декоративного садівництва й озеленення населених місць. Одночасно слугує місцем відпочинку міського населення. У ньому ведеться вивчення рослинних ресурсів вітчизняної й світової флори, а також культурно-просвітня робота з поширення знань в області біології (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Ботанічний сад Харківського національного університета ім. В.М. Каразіна

Дендрарій – самостійна територія у системі зелених насаджень міста або колекційна ділянка ботанічного саду, парку або розплідника, призначена для проведення наукових робіт з акліматизації й інтродукції різних видів дерев і чагарників. Використовується для широкого показу рослин із просвітніми цілями. Організується за географічним, систематичним, екологічним принципом (рис. 1.8).

Дендрологічні парки та ботанічні сади є природоохоронними закладами.

Рис. 1.8. Дендрарій у центральному ботанічному саду ім. М.М. Гришка, м. Київ

Парк-виставка – комплекс виставкових павільйонів або експозицій під відкритим небом, розміщений на озелененій території й використовуваний для організації виставок міського, обласного, державного та міжнародного значення за різноманітною тематикою.

Основа такого парку – комплекс павільйонів і площадок. Крім виставкових павільйонів у такому парку розміщують споруди просвітнього та видовищного характеру, а також об'єкти побутового призначення. Не менш 35...40% території парку-виставки приділяється насадженням. Благоустрій здійснюється на рівні міського парку (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Парк-виставка мініатюр «Київ у мініатюрі» на території київського гідропарку

Історичний парк – основним змістом діяльності в парку цього типу є ознайомлення відвідувачів з історичними пам'ятниками ландшафтної архітектури. Збережені й відреставровані історичні будівлі використовуються для музеїв, виставок та ін.

Відвідуваність історичного парку організується за екскурсійним режимом. Головне його призначення – забезпечити схоронність планування, малих архітектурних форм і насаджень із відновленням їх історичного вигляду. Як пам'ятник старовини підлягає охороні державою (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Національний дендрологічний парк «Софіївка» у м. Умані

Парк-музей під відкритим небом – територія, використовувана для розміщення різноманітних колекцій (скульптури, каменів, макетів будівель і споруд та ін.) серед зелені. Одночасно із просвітньою діяльністю створюються умови для відпочинку відвідувачів на лоні природи (рис. 1.11).

Рис. 1.11. Музей під відкритим небом у Переяславі-Хмельницькому

Меморіальний парк – територія, на якій розміщені монументальні архітектурні споруди – мавзолеї, пантеони, скульптурні групи, обеліски слави та пам'ятники, присвячені видатним подіям з історії народу (рис. 1.12). У нього включаються великі партери з регулярними алейними посадками дерев; місця поховання, оформлювані деревами із плакучою або пірамідальною формою крони. Відвідувачів тут приймають за екскурсійним режимом, тому що основна мета – забезпечення схоронності меморіальних споруд і місць (при проведенні необхідних робіт з реставрації).

Рис. 1.12. Парк Вічної Слави у м. Києві

Етнографічний парк – призначений для демонстрації унікальних зразків житлових, побутових і культових будов, предметів побуту, знарядь праці, добутків прикладного народного мистецтва минулого у характерних для них умовах природного оточення. У парку організуються тематичні виставки й ведеться науково-дослідна робота з історії архітектурної творчості. Етнографічний парк слугує і місцем відпочинку населення. Благоустроюють його на рівні міського парку (рис. 1.11, 1.13).

Парк розваг – озеленена територія, на якій розміщені розважальні пристрої й атракціони, що сприяють «розрядці» людини. Створюються умови для різноманітного відпочинку відвідувачів різних категорій і вікових груп. Не менш 40% цієї площі зайнято насадженнями, місцями для відпочинку відвідувачів (рис. рис. 1.14).

Рис. 1.13. Етнографічний парк-музей під відкритим небом «Пірогово» у Київській області

Рис. 1.14. Парк розваг

Парк тихого відпочинку й прогулянок – призначений для пасивного відпочинку й прогулянок серед природного оточення. Відрізняється високими комфортними умовами й декоративними достоїнствами пейзажу. Нечисленні обслуговуючі споруди розміщують недалеко від входу (рис. 1.15).

Лісопарк – упоряджений ліс, насадження якого частково розріджені або доповнені й організовані в систему паркових композицій, що поліпшує рекреаційні якості лісового ландшафту. Організується для відпочинку на природі, у безпосередній близькості від міста або на його території. У лісопарку розміщують обмежену кількість споруд з обслуговування відвідувачів.

Рис. 1.15. Місхорський парк тихого відпочинку у м. Ялті

Благоустрій території лісопарку полягає в прокладці пішохідних й обмеженій кількості автомобільних доріг, поливального водопроводу, освітлення лижних трас, у пристрої місць для відпочинку, укриттів від дощу. Ділянки лісопарку в радіусі 500...800 м від входів і берегів водоймищ благоустроюють на рівні міських парків (рис. 1.16).

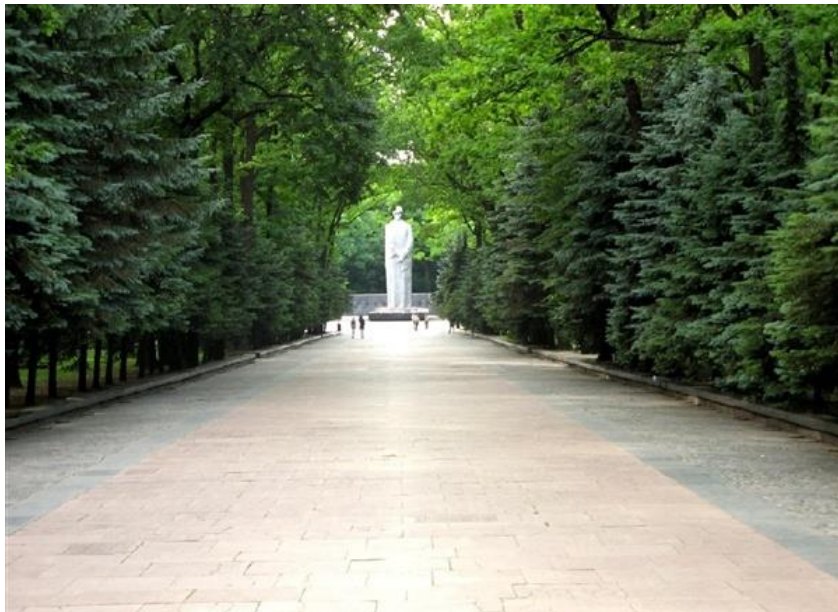

Рис. 1.16. Харківський лісопарк

Лугопарк – упоряджений луг, рослинність якого збагачена деревами, чагарниками й квітами, що поліпшують рекреаційні якості лугового ландшафту. Гарна база для організації масового відпочинку (рис. 1.17).

Рис. 1.17. Олексієвський лугопарк у м. Харков

Курортний парк – територія, що має особливо сприятливі природні умови та лікувальні фактори, використовувані для відпочинку та лікування населення (рис. 1.18).

Рис. 1.18. Масандровський курортний парк

Заповідник – територія, природні умови якої в інтересах збереження тваринного й рослинного миру, цінних ландшафтів, окремих видів рослин, історичних пам'ятників охороняються державою (рис. 1.19).

Рис. 1.19. Біосферний заповідник «Асканія-Нова»

Це свого роду «пам'ятник природи», що представляє собою особливу наукову, культурну або господарську цінність. Для збереження особливостей парку експлуатаційна діяльність на його території обмежується. Відвідування заповідників дозволяється лише в порядку організованих екскурсій. Споруди, необхідні для наукової праці й обслуговування відвідувачів, розміщують на периферії заповідника, дороги прокладають в обмеженій кількості, відповідно до експлуатаційних потреб.

Заказник – територія, вилучена з користування на певний строк. У цей період здійснюється заповідний режим або часткове використання природних ресурсів (у певний час) без нанесення шкоди об'єктам, які охороняються (рис. 1.20).

Національний парк – територія значних розмірів, яка є загальнодержавною цінністю, що включає особливо охоронювані природні (які не піддаються істотному впливу з боку людини) ландшафти або їх окремі частини (зазвичай, з унікальними об'єктами: водоспадами, каньйонами,

мальовничими ландшафтами та ін.), призначена крім збереження природних комплексів у недоторканності й ведення науково-дослідних робіт для рекреаційних цілей і просвітньої діяльності (див. рис. 1.10).

Рис. 1.20. Бакирівський гідрологічний заказник у Сумській області

Природний парк – найменш строго охоронювана порівняно з іншими типами охоронюваних територій велика ділянка природних і культурних ландшафтів, що відрізняються своєрідністю й мальовничістю, і тому придатна для рекреаційного використання, ведення наукових досліджень і просвітньої діяльності серед населення (рис. 1.21).

Рис. 1.21. Вижницький національний природний парк у Чернівецькій області

Парк ландшафтний (пейзажний) – один з різновидів парку – природно-окультурений, привабливий для людей охоронюваний ландшафт (у деяких

випадках штучно створений), використовуваний в основному в рекреаційних цілях (див. рис. 1.10).

Парк морський (підводний, прибережний) – національний або природний парк, створений на акваторії моря або складається із двох частин – наземної й підводної (рис. 1.22).

Насадження на міських вулицях – рядові посадки дерев на спеціальних смугах між проїжджою частиною та тротуаром, смуги чагарників і живоплотів, групові посадки, розділові газонні смуги, технічні смуги для розміщення інженерних комунікацій, зелені островці регулювання руху. Призначені для захисту пішоходів і будівель від шуму, пилу, надлишку сонячної радіації, тобто поліпшення санітарно-гігієнічних умов на вулиці й усередині будівель.

Насадження на пішохідних вулицях – відіграють найбільш важливу роль у формуванні вуличного простору. Вони перетворюються у природний експонат, навколо якого організуються інші елементи благоустрою. Велике значення набувають пересувні форми озеленення.

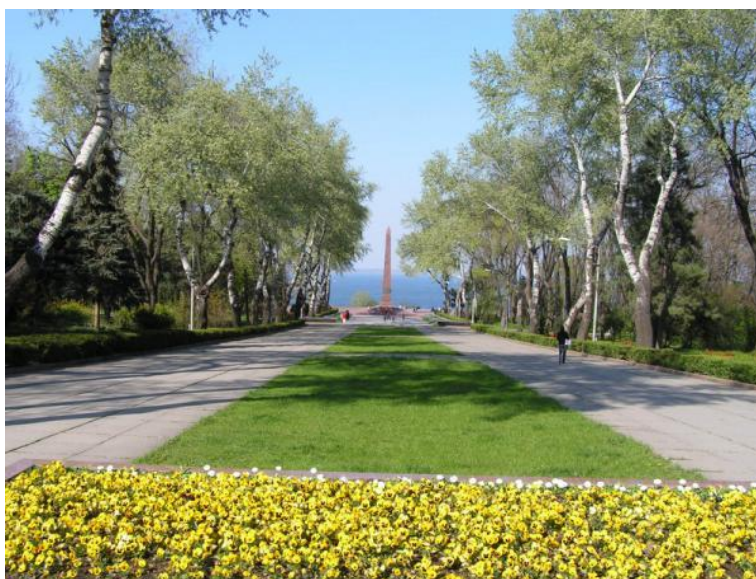

Рис. 1.22. Парк імені Т.Г. Шевченка у м. Одесі

Бульвар – зелені насадження, розташовувані уздовж магістралей, набережних, житлових вулиць у вигляді широкої смуги з алейних посадок дерев і чагарників, що виконують санітарно-гігієнічну та декоративно-планувальну роль. Призначений для пішохідного руху по розвиненій дорожній мережі й

короткочасного відпочинку (рис. 1.23). Ширина коливається у межах від 18 до 60 м і більше. Ширина головної пішохідної доріжки до 10...15 м.

Рис. 1.23. Бульвар Тараса Шевченка у м. Києві

Сквер (від лат. *exquadro* – надаю квадратної форми) – упорядкована й озеленена декоративними рослинами невелика ділянка площею від 0,02 га до 2,0 га, яка є елементом архітектурно-художнього оформлення населених місць (міських площ, вулиць, громадських і адміністративних будівель, монументів), призначена для короткочасного відпочинку населення (рис. 1.24). Розміщується зазвичай на площі, перехресті вулиць, або на прилеглий до вулиці ділянці кварталу. Їх територія обмежується по периметру живоплотом з чагарників або дерев, усередині розбивають квітники й газони. Планування скверу включає доріжки, майданчики, газони, квітники, окремі групи дерев, чагарників, елементи художнього оформлення у вигляді скульптури, фонтани та ін.

У балансі території скверу основу повинні складати зелені насадження (до 75%), у тому числі: квітники – 2...3%. Під доріжки та майданчики відводиться 25%, у тому числі: під малі архітектурні форми – 5%. Ширина доріжок – 4...7 м, другорядних – 1,5...2 м.

Озеленені ділянки площею менше 0,02 га, що прилягають до транспортних магістралей у вигляді острівців газонів і квітників без доріжок і місць

відпочинку, урахуються в складі вулиць як насадження спеціального призначення.

Рис. 1.24. Сквер імені Гейдара Алієва у м. Києві

Міський сад – зелений масив, розташований у житловому районі, за розмірами менше парку. Сад призначений для відпочинку населення прилеглих мікрорайонів. У ньому можуть розміщатися споруди та майданчики для ігор, занять фізкультурою, розваг (рис. 1.25).

Рис. 1.25. Міський сад у м. Одесі

Сад житлового району – основна ланка системи озеленення, призначена для періодичного та повсякденного відпочинку населення. Включає мережу різноманітних культурно-просвітніх установ.

Сад мікрорайону – призначений для повсякденного відпочинку жителів. Рекомендується виділяти зони тихого відпочинку, ігор і розваг дітей і фізкультурних площадок. Можливе об'єднання зі шкільним спортивним ядром.

Сукупність перерахованих категорій, пов'язаних між собою в єдине ціле, становить систему зелених насаджень міста.

Розвиток системи озелених територій у різних містах та районах країни йде різними шляхами. Залежно від комплексу містобудівних та природних умов просторова побудова системи озеленення набуває найрізноманітнішого вигляду.

У системі озеленення можуть домінувати:

– кілька великих лісопаркових клинів, як, наприклад, у Києві, Севастополі.

Наприклад, сучасний генеральний план розвитку Києва передбачає проведення заходів щодо оздоровлення повітряного басейну шляхом створення єдиної системи озеленення. Важливе місце належить лісопаркам та паркам, що оточують міську забудову. Влаштування великих зелених масивів-клинів, що проникають у глиб забудови, зможе забезпечити інтенсивний рух свіжого повітря та його приплив до центру міста з прилеглих лісів;

– водно-парковий діаметр мають багато міст світу, такі як, Київ, Мінськ, Валенсія та ін.

Наприклад, сади Турії у Валенсії (Іспанія) – це 12-кілометрова смуга зелених насаджень, загальною площею 110 га, розбита у центрі міста. Колись тут був житловий район, зруйнований повинню 1957 р. Влада міста вирішили відвести русло річки Турія від історичного центру міста. Ці складні роботи було закінчено в 1973 р. На очищеному місці розбито великий, протяжний міський парк, який став улюбленим місцем відпочинку та прогулянок городян.

Сади Турії беруть початок біля північного кордону парку Кабесера і закінчуються біля «Міста Наук і Мистецтв». Система садів та парків має велику кількість зелених насаджень, пішохідних та велосипедних доріжок. Сади Турії є величезною зоною культури і відпочинку, яка складається зі складно скомпонованої зеленої паркової території та монументальних споруд, спортивних та ігрових майданчиків, місць відпочинку, озер, фонтанів та

водоспадів, прекрасних мостів. У найширшому місці колишнього русла річки Турія зараз знаходяться знаменитий Валенсійський комплекс «Місто Наук і Мистецтв», що включає океанаріум, Музей науки, Палац мистецтв, планетарій та 3D кінотеатр. Трохи вище «за течією» – скейт-парк та дитячий ігровий парк «Гулівер», далі – Палац музики, площинні спортивні споруди, музи. Ботанічний сад на березі річки Турія – найдавніший в Іспанії та один із найкращих у Європі. Завершують еспланаду Королівські сади – це один із найбільш значущих парків Валенсії, на його території розташований зоопарк;

– лінійно-смугове розміщення зелених насаджень, що зазвичай притаманно сильно витягнутих у плані так званих лінійних міст як історичний центр Баку.

Наприклад, основу системи озеленення центральної частини Баку становить знаменитий Приморський парк-бульвар – улюблене місце відпочинку бакинців та гостей міста. Його протяжність складає 16 км, після генеральної реконструкції становитиме 25 км. Паралельно Приморському парку сформовані інші зелені смуги:

– Площа фонтанів – Молоканський сад – парк Сахіл;
– Сад академії – сквер Гусейна Джавіда – Фізулі – парк Г.Алієва;
– Парк Р. Зорге – парк Керогли – парк Деде Горгуд – Бакинський зоопарк;
– поясно-кільцеве розміщення зелених масивів – характерно для історичних міст або їх центрів, які мають радіально-кільцеву структуру плану, наприклад Париж або центральний район Відня (Австрія).

Відень був оточений парками палаців та садиб ще у XVIII ст. Пізніше вони увійшли до кордону міста і стали основою створення парків громадського користування. У 1857 р. на місці знесених фортечних стін було створено знамениту вулицю-бульвар Рінгштрассе шириною 60 м і довжиною 5 км;

– відокремлені зелені «плями», як у Лондоні (Англія), Парижі (Франція), Токіо (Японія), Кишиніві (Молдова) тощо.

Лондон за кількістю зелені посідає чільне місце серед європейських міст. Великі озеленені території загального користування у вигляді окремих плям розміщені у центрі міста серед забудови. Для парків і скверів характерна

наявність великих полян із групами вікових дерев, водойм, доріжок мальовничих обрисів, що створюють враження природного середовища.

Інша ситуація у Токіо – це одне з найбільших міст світу, його центральна частина – скупчення хмарочосів, а передмістя – поглинені мегаполісом колись самостійні поселення. У 60-ті роки минулого століття Токіо задихався від отруєного газами повітря. Ухвалена урядом програма оздоровлення столиці дозволила покращити екологію. Важливе місце у ній відводилося збільшенню площі зелених насаджень. Основу системи озеленення складають історичні сади та парки палаців та храмів. Там, де немає можливості створити парк чи сквер, виникають класичні японські міні-садки. Традиційні прийоми озеленення доповнюються сучасними – вертикальним озелененням та садами на дахах;

– центральне зелене ядро міста – зазвичай зустрічається у малих містах та сільських поселеннях: курортного призначення; при історичних палацово-паркових ансамблях, таких як Версаль та Фонтенбло у передмісті Парижу; Валансе, Шеверні, Шенонсо у долині річки Луара у Франції;

– система озеленення міських просторів може бути комбінованої чи без вираженої домінанти.

Усі заходи щодо озеленення включаються до загальних планів розвитку міста. При цьому розробляються науково обґрунтовані схеми озеленення, що включають сельбищні, промислові території, а також замиські зони. Значні міста членуються на планувальні райони, у кожному з яких організується специфічна система паркових територій.

1.5. Екологічний каркас міста

Необхідність рівномірного розміщення великих паркових масивів щодо міста підтверджуються санітарно-гігієнічними міркуваннями. Проте великі масиви власними силами ще здатні надати достатній оздоровчий ефект на всю міську забудову. Озеленення міста забезпечує захист від шуму, автотранспортного та промислового забруднення, пилу, ерозійних явищ, снігових наметів тощо. Зелені насадження урбанізованих систем пом'якшують

мікроклімат міста, зволожують повітря, додають місту індивідуальний характер, допомагають організувати простір, створюють гарні умови для відпочинку на відкритому повітрі, оберігають від надмірного перегрівання ґрунт та поверхні стін будинків і тротуарів. Для цього вони мають бути тісно пов'язані із забудовою перехідними ланками лінійної конфігурації (зеленими смугами, широкими бульварами) та доповнюватись садами та малими парками, розташованими серед житлової забудови. Зелені насадження повинні займати не менше половини площі поселення та утворювати загальне зелене тло міста.

Зелені насадження є малим елементом запланованої структури сучасного міста й здійснюють у ньому різне функціональне призначення (рис. 1.26).

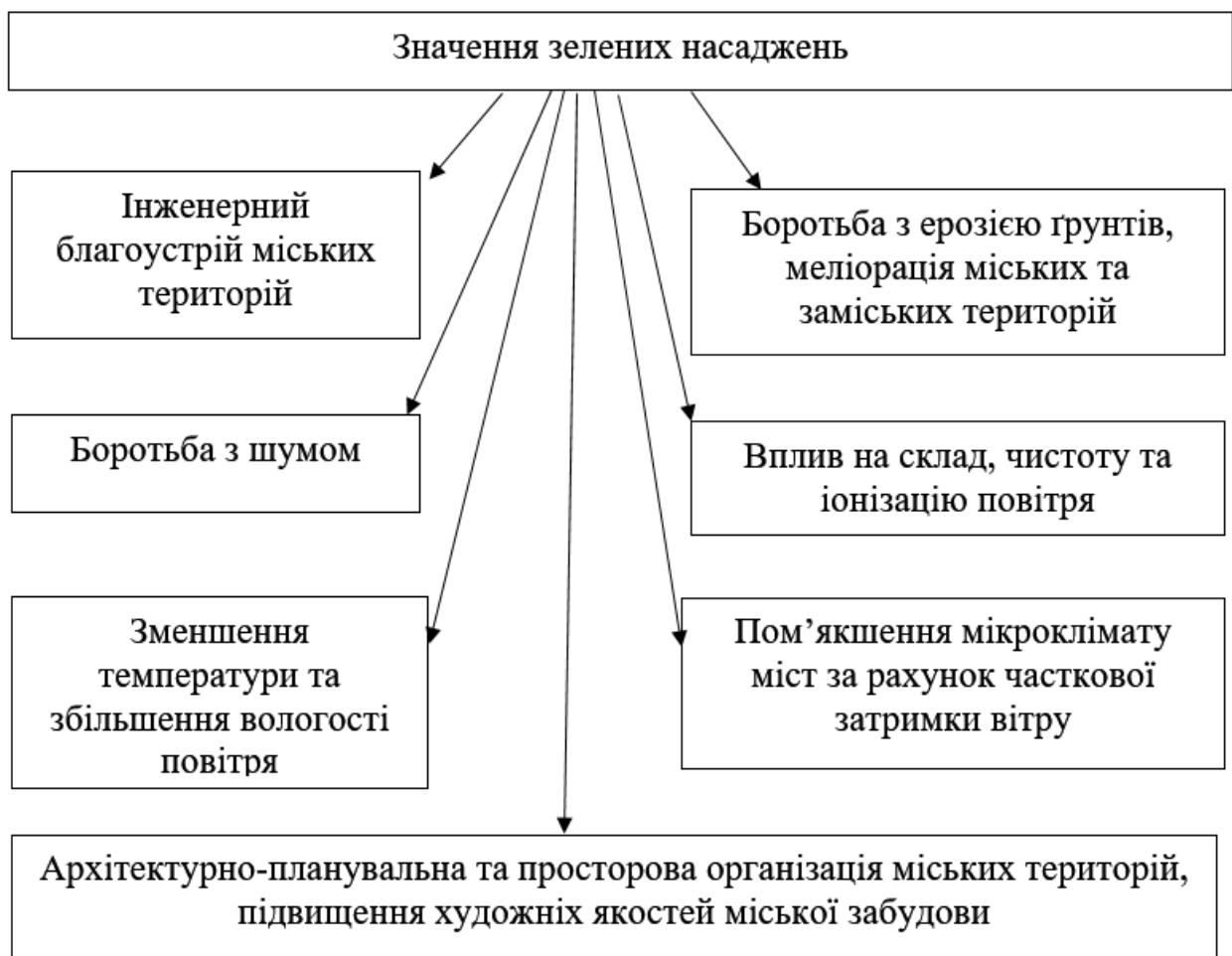

Рис. 1.26. Роль зелених насаджень для населених пунктів

Визначення терміну каркас походить від французького слова *carcasse* – скелет. Екологічний каркас являє собою всю територіальну сукупність геосистем (природного і штучного походження), які виконують специфічні функції з підтримки екологічної рівноваги в регіоні.

В основі організації будь-якої території лежить схема зон та ліній. Їх створення та підтримання у функціональному стані потребує найбільшої екологічної відповідальності, і створює природний каркас території.

Властивість територій підтримувати екологічну рівновагу проявляється завдяки функціонуванню рослин в місті.

Для індустріальних міст у теперішній час є максимально актуальною проблема формування природного каркаса, від чого кардинального коригування зазнають екологічні умови проживання.

Формування природного каркаса вимагає створення програм екологічної реконструкції поселень і відповідає глобальній концепції сталого розвитку.

Система озеленення – це безперервний, взаємопов'язаний «потік» зелені, система «кровоносних судин» міста, що представляє екологічно потоковий каркас, що пом'якшує різного роду антропогенні навантаження й здійснює зв'язки міста з оточуючим місто природним середовищем. Система озеленення міста повинна органічно вписуватися в його структуру, створюючи неперервний зв'язок, взаємопов'язаних одна з одною «плям», «смуг», «клинів».

Науковими дослідженнями доведено, що екологічний та естетичний вигляд, стан зеленого каркаса міст України знаходиться в незадовільному стані та продовжує погіршуватися з кожним роком через збільшення чинних промислових підприємств, автотранспорту, хаотичного розташування та ущільнення громадської та житлової забудови. Неправильне застосування рослинності в місті веде до порушення природного ландшафту, зникнення рослинних покривів, забруднення міського середовища викидами та ін.

Зелений каркас міста необхідно створювати, враховуючи особливості біосфери. Для кожної ділянки міста потрібно встановлювати індивідуальний підхід до побудови зеленого каркаса, щоб відповідно створити оптимальні умови

для теперішнього та майбутнього існування людини. Потрібно забезпечити проникнення зелених зон в усі планувальні структури міста – промислові та комунально-складські зони, житлові райони та мікрорайони. Ці зони зеленого каркаса можуть створюватися одночасно з розвитком зведення нових міських масивів, архітектурно-планувальної структури міста.

Взаємозв'язок між заміськими та міськими зеленими зонами можна здійснювати у вигляді безперервного ланцюга набережних, зелених смуг уздовж доріг, бульварів, спеціальних захисних зон. Вони разом із водоймами будуть утворювати зелені смуги, водно-зелені ділянки, розподіляючи міську забудову у напрямку переважних течій та вітрів, річок, сполучаючи центральні міські райони із зеленим поясом міста. Потрібно розглядати місто як монолітний антропогенно-природний комплекс, де соціумом повинні бути збережені та забезпечені сприятливі умови подальшого існування наступних поколінь. Впровадження господарсько-екологічної діяльності, посилене функціонування міського середовища та поширення різного виду послуг, без врахування розташування і стану зеленого каркаса шкідливо відображаються на навколишньому середовищі.

На природні комплекси можна зменшити антропогенний вплив та установити рівновагу між демоекологічним і природним каркасом, і допомогти в цьому може лише створення екологічного каркаса, який виступає як територіальна одиниця навколишнього середовища і складається з мережі ділянок з різним режимом природокористування.

Всі елементи природного каркаса повинні відповідати чітким критеріям використання. Та чи інша природоохоронна територія, що належить до екологічного каркаса повинна бути визначена й мати свій винятковий режим використання, виходячи з його ролі в підтримці екологічної стабільності як навколишньої місцевості, так і всієї території регіону.

Природний каркас території повинен включати і території із жорстко обмеженим режимом користування, до яких належать заповідники, заказники тощо, так і території з менш обмеженим користуванням: водоохоронні та зелені

зони, захисні лісосмуги, інші штучні елементи, створені з наміром зменшення шкідливого впливу техногенних об'єктів на навколишнє середовище.

В екологічний природний каркас повинні входити й ділянки, де природокористування відбувається щадним чином і при цьому природні комплекси зберігаються та нагадують території природного типу. До такого типу належать землі лісового фонду, ліси господарського призначення, але за умови резонного ведення лісового господарства.

Через те, що за основу екологічного каркаса береться уже наявна мережа ділянок, що охороняються, потрібно розпочинати формування каркаса міста з виокремлення цих мереж. Одержана таким чином основа каркасу повинна бути доповнена та розширена з урахуванням навколишніх особливостей і розташування антропогенних територій.

Різні види порушених земель також потрібно включити в екологічний каркас з метою їх відновлення, а саме в так званий реставраційний фонд.

Окрім того, розширення площі каркаса потрібно здійснювати шляхом створення додаткових елементів, які виконуватимуть компенсаційну і буферну роль щодо техногенного впливу. Ці території допоможуть об'єднати елементи екологічного каркаса в єдину робочу систему.

При формуванні природного каркаса міста, необхідно враховувати найбільш важливі принципи [3]:

1. спадкоємність побудови каркаса в зовнішньому плані (головні осі природного каркаса міста мають бути логічним продовженням тих або інших елементів природного каркаса району навколо міста);
2. взаємозв'язок елементів каркаса (каркас має являти собою не випадкову мозаїку різних за призначенням міських природних насаджень, а сітку екологічних осей, на перетині яких доцільно формувати великі зелені масиви – центри екологічної активності);
3. відносну автономність окремих частин каркаса (його елементи мають проникати в усі значні структури міста – житлові й промислові райони, транспортні вузли тощо);

4. функціональна відповідність каркаса конкретним природним і економічним особливостям міста, що має виражатись як у побудові структури каркаса, так і його біологічних характеристиках;

5. одночасне формування каркаса з міською забудовою як частини архітектурно-планувальної структури міста.

Оскільки елементи природного каркаса міста – це не що інше, як озеленені території, а їхня біологічна продуктивність різна, важливо хоча б орієнтовно знати "екологічний потенціал" різних елементів каркаса. Структуру природного каркаса міста можна умовно поділити на макро-, мезо- і мікроструктуру.

До макроструктури належать зелені масиви міста поза великими житловими утвореннями, промислових районів, вузлів зовнішнього транспорту. Оскільки у часі відбувається процес злиття великих і малих міст, макроструктура природного каркаса має тенденцію мозаїчності в своїй будові. На її будову дуже впливають рельєф, заплави великих річок, контур берегових ліній та ін. Тому формування елементів природного каркаса має йти по лінії злиття зелених зон міст.

Елементи мезоструктури – сади, сквери, алеї зелених насаджень тощо. У старих частинах міста можна виділити два типи таких структур – міжквартальний і внутрішньоквартальний (порівняння нових і старих районів).

Мікроструктура природного каркаса пов'язана з особливостями внутрішньої будови та порідним складом окремих елементів озеленення – газонів, чагарників, квітників та ін. Цінність окремих елементів і їх поєднань в екологічному, естетичному й економічному співвідношенні буває різною. Великий екологічний ефект притаманний густим живоплотам, зімкненим групам дерев, водоймищам із багатою прибережною рослинністю. Тому вдосконалення мікроструктури зелених насаджень має охоплювати заходи щодо збільшення зелених насаджень зі складною структурою, розвиток вертикального озеленення та ін.

Таким чином, сади, парки та інші озеленені території слід формувати як єдину розвинену і безперервну територіальну систему, що забезпечує найкращу

аерацію, вітрозахист і максимальний санітарний ефект, тобто утворюють екологічний каркас.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке садово-паркове та ландшафтне будівництво?
2. Що таке ландшафтна архітектура?
3. Що таке ландшафтне мистецтво?
4. Що таке ландшафтне проектування?
5. Що таке ландшафтний дизайн?
6. Чим відрізняється ландшафтна архітектура з інших видів мистецтв?
7. Яка відмінність регулярного та пейзажного стильових напрямків?
8. Перерахуйте об'єкти ландшафтного проектування.
9. У яких напрямках розвивається ландшафтне проектування?
10. Які об'єкти ландшафтного проектування є основними?
11. Які об'єкти ландшафтного проектування є особливими?
12. Що таке система зелених насаджень міста?
13. Назвіть елементи системи зелених насаджень міста.
14. Що таке екологічний каркас міста?
15. Які функції виконує екологічний каркас міста?
16. Який відсоток у площі міста повинні містити зелені насадження для забезпечення найкращої аерації, вітрозахисту і максимального санітарного ефекту?

Тема 2. Стили проектування об'єктів ландшафтної архітектури

План:

- 2.1. Основні стильові напрямки садово-паркового мистецтва
- 2.2. Історичні стилі проектування
- 2.3. Сучасні стилі

2.1. Основні стильові напрямки садово-паркового мистецтва

Стиль (лат. *stilus, stylus*, від грец. *στύλος* – загострена паличка для письма) – 1) у садово-парковому мистецтві панівна в певний історичний період стійка сукупність композиційно-планувальних, будівельно-агротехнічних принципів і прийомів. Стиль відображає естетичні ідеали суспільства, його художні смаки; 2) історично сформована відносно стійка спільність образної системи засобів і прийомів художнього вираження, зумовлена єдністю ідейного змісту мистецтва. Цим поняттям визначаються великі етапи в розвитку садово-паркового мистецтва: романський, готика, ренесанс, бароко, рококо, класицизм, романтизм, модерн; 3) стиль у ландшафтному дизайні – це певне трактування основних правил і прийомів планування, устаткування, колористики саду. Прийнято розрізняти два основних традиційних стилі: регулярний і пейзажний (французький та англійський). У ХХ столітті в садово-парковому мистецтві склалися два основні стилі планування:

– сучасний регулярний – з елементами регулярності, побудований на принципах несиметричної рівноваги з використанням геометричних фігур у планувальному рисунку саду, в остаточному вигляді отримав утілення в роботах Едвіна Лютенса та Гертруди Джекіл, для яких характерне поєднання геометричних форм планування з асиметричними композиціями з рослин;

– новий ландшафтний – у його основі лежить хвиляста лінія, а фігури планування довільні, абстрактні композиції вибудовуються за принципом асиметричної рівноваги.

Стилі садово-паркового мистецтва розділяють на історично сформовані й сучасні. До історичних стилів належать: пейзажний (англійський), регулярний (французький), голландський, кантрі (сільський), китайський, колоніальний, мавританський, прованс, середземноморський (італійський), японський. До сучасних стилів відносять альпійський, мінімалізм, модерн, хай-тек та екостиль.

У кожен історичну епоху з її естетичними вимогами, технічними можливостями складається свій комплекс принципів та прийомів. Саме він

визначив вигляд садів та парків, їх стильову спрямованість. При цьому сформувалися два основні стильові напрями – **регулярний** і **пейзажний** (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Історичні стилі у садово-парковому мистецтві: а – регулярний (французький); б – пейзажний (англійський)

Для **регулярного** стильового спрямування (регулярного чи французького стилю) характерні: геометрична сітка плану з прямолінійним трасуванням доріг; чіткою формою партерів та квітників; симетричними оформленнями композиційної осі та ін.; терасований рельєф з архітектурною обробкою; підкреслене домінування головної будівлі; рядова посадка дерев та чагарників; формування їх крон, стрижка; правильна конфігурація водойм. До цієї категорії належать стародавні сади Сходу, Античної Греції, Стародавнього Риму, сади періоду Середньовіччя, епохи Відродження та бароко, регулярні парки Франції, Англії, Німеччини та інших країн першої половини XVIII ст.

На відміну від регулярного стильового напрямку, **пейзажний** (ландшафтний або англійський стиль), підкреслює і відбиває всю красу природної природи. Він характеризується: вільною сіткою плану, природним рельєфом, звивистими доріжками. Порізаними контурами водойм, полян, галявин, дерев і чагарників, що вільно ростуть, з мальовничими формами крон.

До цього напрямку зараховуються сади Китаю та Японії, пейзажні парки Європи, Америки другої половини XVIII – початку XX ст.

Проте такий розподіл умовний, оскільки у парках одного напрямку нерідко є прийоми іншого, у зв'язку з тим, що вони розвивалися у часі. Для садово-паркового мистецтва другої половини XIX-XX ст. характерна рівномірна участь прийомів обох напрямків. Незважаючи на спільність комплексу планувальних та композиційних функцій у межах зазначених стильових напрямків, формуються парки, що істотно різняться між собою. Вони мають характерні риси, що відповідають певній історичній вісі, природним умовам, економічній політиці, естетичним поглядам суспільства, а, отже, всьому тому, що формує стиль епохи і стильовий напрямок у садово-парковому мистецтві – основа основ.

Із садово-паркового мистецтва виросла ландшафтна архітектура. При будівництві нових об'єктів майстри спираються на традиції, досвід, рішення попередніх архітекторів «зеленої» архітектури і водночас формуються композиційно-планувальні прийоми, що відповідають новим вимогам часу. Без вивчення та використання тисячолітньої спадщини ландшафтного будівництва, що накопичив багато класичних прийомів, немислимо розвиток сучасного паркового комплексу.

Створення гармонійного та високохудожнього об'єкту садово-паркового мистецтва можливе лише при використанні досвіду минулих поколінь, композиційних та технічних прийомів. Працюючи над проєктом, ландшафтний архітектор повинен добре уявляти собі поставлене перед ним завдання. Він повинен обрати найбільш прийнятне рішення у стилістичному сенсі, органічно вписати новий або реконструйований об'єкт у оточуючий ландшафт з урахуванням особливостей місцевості.

У ландшафтному дизайні стиль – це певне трактування основних правил та прийомів планування, колірного рішення саду, підбір рослин та їх поєднання, тип декоративного мощення, малих архітектурних форм. Найважливіше завдання – створити гармонійний, комфортний простір, на якому панує краса.

2.2. Історичні стилі проєктування

Існують історичні та сучасні стилі проєктування, які наділені певними особливостями та рисами доісторичних стилів проєктування прийнято відносити: регулярний стиль та пейзажний чи англійський стиль.

Стрімкий розвиток **регулярного** стилю відбувся в епоху класичного бароко з другої половини XV ст. до початку XVIII ст. Сміслові навантаження об'єктів садово-паркового будівництва можна виразити як достаток, розкіш, цікаве просвітництво.

Стиль регулярний (французький) виник у Франції, його концепція – «людина – архітектор природи» – раціоналізм, логіка, пропорції. Регулярному стилю, зокрема, властиві: дзеркальна симетрія, прямі алеї, бездоганна геометрія клумб і газонів; головний партер – прямокутний газон, оформлений античної статуєю, вишуканим квітником, вазами, кольоровим піском і гравієм; фонтани, скульптури й клумби як центри композицій; боскети – зелені «кімнати», оточені стінами з рівно підстрижених дерев і кущів; велика кількість рабток уздовж доріжок утворюють складний візерунок; штучні ставки ідеально правильної, геометричної форми (основне їх завдання – дзеркальне відбиття архітектурних та скульптурних композицій та завдяки цьому посиленій вплив на глядача їх декоративних якостей); класичні альтанки і бельведери на перетині алей, що виконують роль оглядових майданчиків, звідки можна милуватися садом; строгих силуетів топіарі різних тривимірних геометричних фігур (куля, еліпсоїд, куб, піраміда, конус та ін.), вазони з квітами; античні статуї або скульптурні композиції. Усі малі архітектурні форми в саду (фонтани, скульптури, садові лавки та ін.) поставлені в ретельно обраних точках, на перехрестях доріжок, щоб підкреслювати симетрію території. У регулярних садах використовують колони та кам'яні кулі, ковані перголи й арки, чітко окреслені живі бордюри.

Відмітні ознаки рослинності: невисокі дерева й чагарники із щільними кронами, які відмінно формуються – кипариси, туї, бересклет, липи, спіреї, клени. Ефект парадності створюють дерева з кроною, що звужується до верху – колоноподібною, пірамідальною, овальною (кіпаріс, пірамідальна тополя,

голландська липа). Використовують посадки переважно аллейного або рядового типу.

Квіти: тюльпани, лілії, цикламени. Колірна гама: природна зелень, білий, блакитний, блідо-жовтий. Квіткове оформлення ділянки у регулярному стилі досить лаконічно та просто. Зазвичай, це одне або двоколірна облямівка з низьких однорічників, бордюр з стелиться рослин. Часто застосовують контейнерну посадку рослин. Садок насичений декоративними елементами: скульптурою, фонтанами, басейнами.

Прикладами ландшафту регулярного стилю є ансамблі Версаля, Сан-Сусі, Тюільрі, Гайд-парк та інші.

Рис. 2.2. Регулярний стиль

Варіації регулярного стилю – італійський та античний.

Стиль середземноморський (італійський) – південний варіант ландшафту, курорт біля будинку. Середземноморському стилю властиві: гра світла й тіні; патіо як центр композиції; тропічні рослини в керамічних діжках; басейн; перголи й парасольки; широкі, фарбовані білою фарбою лавки; бруковані мозаїкою доріжки та майданчики; кам'яні тераси або широкі сходи. Середземноморський сад – синтез каменів, теракоти, рослин, що оточують воду в басейні. Патіо покривають керамічною плиткою; для тентів використовують білу, блакитну, жовту парусину. Озеленюють територію пальмами в діжках,

кипарисами, магноліями, акацією, сріблястими оливами, мигдалем і фісташками. Квіти: крокуси, гіацинти, кучеряві троянди, ротики та левкої, лілії, примули, безсмертник, кермек, декоративні луки і злаки. Малі архітектурні форми: перголи, гроти, вазони у формі амфор, квіткові кашпо, коринфські колони й портики, імітація античних руїн. Колірна гама: відтінки піску й моря.

Рис. 2.3. Італійський (середземноморський) стиль

Цей стиль народився у сільській місцевості на півдні Франції, Італії, Греції та відомий своєю невимушеною елегантністю.

Специфіка **італійського стилю** порівняно з регулярним: невеликі площі саду, компонування елементів ландшафту навколо центру, обрамлення підстриженим живоплотом. Його особливістю є наявність патіо, терасований ландшафт, переважання білого каменю, балюстрад, сходів, скульптур в античному стилі, оливкових гаїв та кадкових культур.

Особливості **античного стилю**: переважання квіткових орнаментів, декоративні елементи білого кольору, скульптура з бронзи та наявність фонтану (рис. 2.4).

Стиль пейзажний (англійський) склався в Англії на початку XVIII століття. Пейзажний або англійський стиль – сполучна ланка штучних та природних ландшафтів. Головний закон пейзажного стилю: природність, без найменшого сліду штучності. Концепція стилю – любов і дбайливе ставлення до природної флори, спільність людини й природи, баланс між легкою недбалістю,

майже занедбаністю та доглянутістю саду. Особливості планування ландшафтів: асиметричність, неясність, відсутність дрібних деталей.

Рис. 2.4. Античний стиль

Пейзажному стилю властиві: плавність контурів і ліній, відсутність прямих і гострих кутів; єдність садової ділянки й будинку; вертикальне озеленення; бруковані каменем звивисті доріжки, що імітують стежки; охайні газони, як місце для пасивного відпочинку; використання рослин різної висоти для створення рельєфності й мальовничих коридорів; велика кількість багаторічних рослин; природної форми водойма або струмок; клумби у вигляді квіткових «килимів» і горбків; безліч кольорів, колірні контрасти.

Пейзажний стиль будується наслідування природної природи, максимально зберігаючи риси цієї території. Використовує «хаотичне», і водночас, ретельно продумане розташування деталей та елементів. Обов'язковою рисою цього стилю є нерівний рельєф місцевості з ярами, штучними та природними височинами, водоймищами неправильних обрисів. Береги водойм не відрізняються від природних, всі штучні споруди гармонійно включені до природного пейзажу. Доріжки, розташовані на ділянці, повинні мати звивисту структуру, але повороти, при цьому, не повинні бути надуманими та різкими. Покриття доріжок роблять із низьких щільних трав'яних покриттів, або покриті піском, гравійним відсіванням, дробленою тріскою або цегляною крихтою.

Використовують рослини, які є природними для даної місцевості, їх володіють вільними угрупованнями, солітерами, групами, гаями, масивами.

Квітів в англійському саду мало, і вони висаджуються групами, частіше у міксбордерах. Рослини використовуються з характерною фактурою листя, природною формою крони, враховується поєднання їх форми та кольору, навіть осіннє забарвлення листя. Широко використовуються галявини. Гармонійність у поєднанні елементів є головним критерієм закінченості краєвид.

Найбільш використовувані квіти: троянди, бегонії, лобелії, маки, червона шавлія, дельфініум.

Малі архітектурні форми, характерні для пейзажного стилю: дерев'яні або кам'яні лавки, розташовані в кінці доріжок, вазони з квітами, романтичні альтанки, маленькі містки, ковані ліхтарі. Характерні особливості: наявність одного або двох старовинних предметів (статуя, лавка). Колірна гама: зелень з вкрапленнями сріблястого, білого, яскраво-червоного, бузкового відтінків.

Рис. 2.5. Пейзажний стиль

Одним із напрямків пейзажного напрямку є **японський пейзажний сад** (рис. 2.6).

Стиль японський – територія не для веселоців, а для роздумів і споглядання, частина світогляду. Сад невеликий за площею, кожна його деталь – несе складний внутрішній сенс. Основний його принцип – відчуття спокою та відпочинку, споглядання природи та мініатюризція. Основна концепція – це повне розчинення в природі та визнання її як найталановитішого ландшафтного архітектора. У ньому немає випадковостей, естетики заради естетики: усі компоненти символізують певні стихії, висловлюють інь і янь.

Рис. 2.6. Японський пейзажний сад

Японському стилю властиві: асиметрія як основа планування; безліч каменів від великих валунів до дрібного гравію, групи з них (сади каменів); крони дерев, сформовані у вигляді пагорбів; різноманітність водойм: струмок, ставок, кам'яна чаша з водою; бруковані, покровові стежки; «сухі» струмки; мох, папороть; огорожі з бамбука, ворота; альтанка – чайний будиночок. Одна з важливих характеристик японського саду – його позасезонність, він планується так, щоб сприяти роздумам і спогляданню в будь-який час року. Для японського саду використовують не тільки вічнозелені рослини, але і японські ліхтарики в гілках, дерева зі звивистими стовбурами, химерні коріння й корчі. Малі архітектурні форми: лавки з грубо розпиляного дерева або з каменю, витончені, вигнуті містки над струмками, канати. Доріжки символізують життєвий шлях і покриті плоскими камінням, кожен на крок. Рослини: сосна і клен, вишня, бамбук. Колірна гама: сіро-зелений, білий, коричневий, червоно-коричневий, карміновий; переходи від кольору до кольору нерізкі, розмиті.

Японські сади діляться на кілька видів, залежно від основи, на якій акцентується увага. Це можуть бути сади каміння, води, дерев, пір року або мохів.

Інший варіант пейзажного стилю є **китайський сад** – це завжди прагнення до досконалості, до ідеалу у співвідношенні між землею та водою, височинами та рівниною, рослинами та відкритим простором (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Китайський пейзажний сад

Стиль китайський – заснований на положеннях фен-шуй: рух води й вітру, головних стихій у даоському світогляді, народжує енергію ци, яка повинна пронизувати і будинок, і сад. Китайському ландшафтному мистецтву тисячі років – перший у світі парк з’явився в окрузі Сучжоу. Енергія ци вільно циркулює лише з природних, нерукотворним лініях і контурах – у саду не може бути симетрії, паралелей, прямих кутів. Китайський сад підпорядкований таким правилам: усі предмети повинні складати єдині, завершені композиції; метою такого саду є оздоровлення, це «зал» для занять цигун і медитації; з будь-якого місця повинен проглядатися новий пейзаж, створюючи враження безмежності ландшафту; вода присутня в спокійному стані та в русі; обов’язкова наявність чайної альтанки або будиночку; різноманіття рослин

Традиційний китайський сад називають відображенням душі його господаря. Яка неповторна душа людини, так неповторний і вигляд саду. У ньому можуть втілитись елементи місцевої традиції, філософські та релігійні погляди творця саду, особливості його індивідуального характеру.

У саду китайського стилю дуже непросто визначити межу між штучними та природні елементи. При плануванні саду використовувалася техніка

«запозиченої перспективи», коли зовнішні елементи включалися до загального дизайну саду.

Флора в китайському саду – суцільна символіка: сосна – сила духу, персик – щастя, ялівець – здоров'я, ялиця – довголіття та ін. Люблять у Китаї жасмин, хризантеми і півонії, чайні троянди, жоржини, іриси. Значні і необхідні також дерева, наприклад, сосна і бамбук; квіти ж відіграють лише тимчасову незначну роль. Доріжки найчастіше проєктують так, щоб у плані зображували будь-які ієрогліф чи фігуру.

Оформлення саду у **романтичному стилі** будується переважно на інтуїції.

Типовими «романтичними» рослинами вважаються плетисті троянди, дельфініум, ломоніс, півонії. Широко застосовують густо увиті квітами перголи і альтанки, таємничі гроти, ніші для двох, струмки, фонтани, лави під деревом та ін. У садах романтичного стилю доречні ліхтарики із фігуркою янгола (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Романтичний стиль

2.3. Сучасні стилі

Сучасна стилістика, на відміну від класичних стилів, більш демократична, проста у втіленні. Певною мірою сучасні стилі є лише стилізацією основних напрямів у садово-парковому мистецтві, що дійшли до нас.

Вони значно збагачені новими ідеями та технологіями. Нині єдиної класифікації сучасних стилів немає. Однак сучасні стильові напрямки можна поділити на етностиль, техностиль, сенсорний сад, екосад.

Стиль голландський – це пасторальність, яскрава барвистість, зразковий, випещений вигляд (рис. 2.9). Голландському стилю властиві: партерний газон, центр саду і гордість власника; жива огорожа; мала кількість дерев (перевага віддається квітам і чагарникам); міксбордери уздовж садових доріжок; сільський декор, забавні статуетки; клумби у візках.

Рис. 2.9. Голландський стиль

Голландський сад має невеликі розміри, його центр – добре доглянутий газон, по периметру газону – міксбордер з квітів та красиво квітучих дерев й чагарників. Уздовж паркану обов'язково акуратно підстрижений живопліт. Квіти: злаки, камассія, гіацинти, крокуси, тюльпани, лілії, нарциси, дельфініум, головатень, наперстянка. У оформленні голландського саду найчастіше використовуються хвойні, вічнозелені дерева та чагарники або трав'янисті багаторічники. Неодмінна умова голландського саду – відкритість, тому суцільні паркани не встановлюють, а задовольняються огорожею з ялівцю, самшиту, кизилу або огорожею з рідких кованих прутів. Доріжки засипають тріскою або галькою, облаштовують майданчики, на яких ставлять павільйони, елементи декору. Для голландського саду характерні прикраси ручної роботи (хенд-мейд): це вози, «завантажені» квітами; декоративні млини й колодязі; колеса, дерев'яні відра і бочки, комоди і валізи, пристосовані під міні-клумби. Скульптури:

кам'яні жаби, гноми, ворони, русалки. Колірна гама: соковита зелень, червоний, синій, білий кольори.

Сад у стилі кантрі чудово підходить для невеликих ділянок. Основними рисами даного стилю є плодові насадження, город, пишні клумби, палісадника та невибагливість у догляді (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Сад у стилі кантрі

Стиль кантрі (сільський) – характеризується сільською простотою, ідеєю єднання з природою. Кантрі стилю властиві: простота й легка хаотичність; доріжки, посипані гравієм або вимощені камінням із зазорами, покритими травою; наявність плодкових дерев і городніх грядок; квіти, що ростуть не тільки на клумбах; повзучі, виткі рослини на зборах; декор з «сільських» предметів – фрагменти плетеного тину, вози й колеса, глиняні горщики та глечики, бочки; плоди в ролі квітів – гарбуза, фізаліс, грона винограду й горобини; поєднання садових і диких культур в одні групи.

Квіти: соняшник, мальва, космея, ромашка, календула, чорнобривці, хости, фактурного виду папороті. Квіти ростуть не на клумбах, а просто на вільних галявинах, поблизу плодкових дерев і між овочевими грядками. Малі архітектурні форми: дерев'яні або лозові меблі невігадливого вигляду, шпаківні, гойдалки, грубі, ручної роботи огорожі, городнє опудало. Декор: сільський посуд та начиння, усілякі діжки, дишла й коромисла, оформлені квітами.

Колоніальний стиль це приклад ландшафту, рослинність якого представлена контейнерні рослини. Основні матеріали будівництва – цегла та дошки, архітектурні компоненти – веранди, перголи. Садові меблі – гамак, складні крісла з плетеними спинками.

Рис. 2.11. Колоніальний стиль

Стиль колоніальний – поєднав традиції Старого Світу з практикою жителів колоній. Колоніальному стилю властиві: прості, утилітарні матеріали; веранда або тераса як відправна точка саду; рослини й топіарі у великих діжках; білий дерев'яний парканчик; кілька сентиментальних скульптур; вільність, легка неухважність, що проглядаються в манері оформлення.

Сад у колоніальному стилі починається на веранді, оповитій плющем і хмелем. Садові доріжки подібно до голландських посипають тріскою або покривають дерев'яним настилом, плитняком. На ділянці розташовують невеликі скульптури з каменю, гіпсу, кераміки або дерева: це кролики і качки, янголята та ін. Малі архітектурні форми: невеликий фонтан, ковані арки й перголи, садові меблі зі струганих дошок, ротанга, лози або бамбука, крісла-гойдалки та гамак.

Рослини в діжках, вазонах, контейнерах, урнах: гіацинти, нарциси, півонії, лілії, флокси, бегонія, запашний тютюн і горошок, гвоздики, гортензії. А також

пряні й лікарські рослини: шавлія, ехінацея, лимонник, майоран. Серед дерев переважають плодови.

Мавританські сади характеризуються прагненням максимальної пишності на тлі необхідності заощаджувати воду. Центром мавританського саду найчастіше є фонтан або ставок, від якого розходяться по сторонах світу чотири канали, як чотири річки, що витікають із райського саду (рис. 2.12).

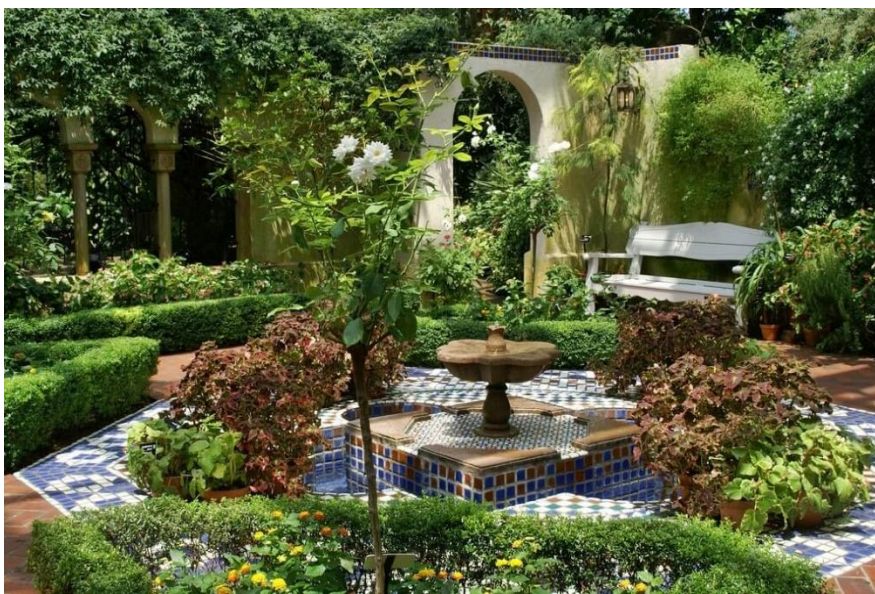

Рис. 2.12. Сад у мавританському стилі

Стиль мавританський – це втілена казка, оазис, повний фарб, звуків та ароматів. Пишність і розкіш – його головні ознаки. Мавританському стилю властиві: відособленість, закритість; принцип чор-бак в основі планування; класичні норми, симетрія; клумби у формі квадратів, іноді кіл; басейни та фонтани, оброблені арабською мозаїкою; наявність фруктових дерев, що солодко пахнуть; запашні квіти і трави; лежанки, лавки в тіні. Східний сад захищений від сторонніх поглядів за високим кам'яним парканом – це квадрат, розділений на чотири рівні частини (правило чор-бак) доріжками й кущами. У середині кожної частини – водойма, фонтан або навіть басейн. Рослини: персики, айва, абрикоси та груші, з жасмин і троянди, тюльпани, гіацинти і лілії. Малі архітектурні форми: альтанки у формі наметів, навіси з тонких, повітряних тканин і скляних намистин, мозаїка. Колірна гама: соковита зелень, пурпурний, жовтий, фіолетовий кольори.

Мавританський сад у своїй класичній формі хіба що повторює в мініатюрі образ мусульманського раю.

У плані мавританські сади мають правильну геометричну форму, наслідуючи східний орнамент.

Стиль прованс – це стиль французьких сіл: милий, душевний, грубуватий і вишуканий одночасно (2.13).

Рис. 2.13. Сад у стилі прованс

Стилю прованс властиві: фруктові дерева зі сформованими у вигляді пальмет силуетами; кам'яні тераси, підпори зі старого, шорсткого туфу, пісковика або черепашнику; безліч квітів пастельних відтінків; грядки з прованськими травами; альтанки «під старовину» з такими ж меблями; перголи та шпалери; кам'яний колодязь і (або) фонтан; вузькі бруковані стежки, прокладені додатково до широких основних доріжок. Рослини обирають з листям різних, але м'яких відтінків: яблуні, оливи, липи, абрикоси, платани, дубровник, виноград. Квіти та пряні трави: гортензії, дельфініум, лаватера, космея, люпин, лаванда, гісоп, розмарин, чебрець, аніс, материнка, м'ята, чебрець.

Основні доріжки покривають прямокутною або квадратною керамічною плиткою, додаткові посипають білим піском. Тінь у французькому саду створюють перголи, що слугують підтримкою для гліциній і ломиносів. Водні пристрої: невеликий фонтан з дикого каменю, джерела, вмонтовані в кладку підпирних стін, колодязь або басейн з бортиками, прикрашеними керамічними вазами з квітами.

Малі архітектурні форми: альтанка та садові меблі дерев'яні, з патиною й тріщинами.

Колірна гама: ніжно-зелений, білий, рожевий, небесно-блакитний і лавандовий.

Техностиль включає **хай-тек, арт-стиль, модерн.**

Для планування ландшафту в **стилі модерн** характерна геометричність форм, відсутність симетрії, контрастні поєднання кольорів, відсутність прикрас, підкреслена функціональність, використання сучасних матеріалів для виготовлення меблів, стриманий характер (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Сад у стилі модерн

Стиль модерн – це вишуканість, лінива обтічність форм, елегантність і наліт розкоші. Стилю модерн властиві: підкреслення структури саду, малих архітектурних форм; плавні, дугоподібні, хвилясті лінії; використання сучасних матеріалів; велика кількість акцентів; контрастність кольору і текстур, чергування добре освітлених ділянок і затемнених; асиметричні клумби і квітники. Мощення із плит, викладених геометричним рисунком. У ньому чергуються світлі та темні тони, допускаються вставки із гальки.

Модерн ближче до пейзажного стилю з його запереченням правильних, невластивих живій природі обрисів. Центральною точкою саду-модерн є

будинок відповідного стилю. Рослини висаджуються групами, у середині – незвичайні, екзотичні (наприклад, чагарник або дерево з листям оригінального кольору, яскравими ягодами, химерним стволом). Для створення контрастів поєднують високий дуб і приосадкувату вербу, звичайні породи з карликовими. Широко використовують виткі рослини: дикий виноград, плющ і ломиніс. Стилїстика тут вимагає химерності, загадковості, яких додають іриси, лілії, настурції, маки, конвалії, нарциси, строкаті сукуленти й лапаті папороті. Для саду-модерн характерне використання квіткових контейнерів чітких контурів, великих, бетонних або теракотових плит, фактурного садового паркету, фігурок птахів, жуків і метеликів. Ковані решітки з рослинним візерунком, вмонтовані в альтанки, лавочки, ліхтарі й огорожі. Колірна гама: бежевий, шоколадний, сріблястий, рожевий, бордовий, синій тони.

Стиль хай-тек (високі технології) зародився у 1970-х роках. Хай-тек – поперше, синтез архітектури та науки, при цьому часто жертвують функціональністю для дизайну (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Сад у стилі хай-тек

Стиль хай-тек у ландшафтному дизайні підпорядкував природу новітнім технологіям. Цьому стилю властиві: прямі лінії, прості фігури, мінімалізм; виразні, рубані форми, чіткі межі, прямі кути; поліровані камінь і дерево; великі

деталі зі скла, металу, обробка композитними матеріалами; прямі або звивисті алеї; дуже доглянутий, гладкий газон; опори для вертикального озеленення; карбованої форми водойми в бетонній окантовці; прямі сходи; сучасні світильники як засіб декору та ландшафтне підсвічування; огорожі у вигляді кубів, прямокутників, куль. Сад має динамічні форми, допускається їх асиметрія. Зони в такому саду можуть бути дуже умовними.

У такому саду перевага надається рослинам з декоративним листям та архітектурною кроною. Для озеленення обирають не дуже високі дерева й чагарники з жорсткими, щільними кронами: самшит, ялини, ялівець, платани, барбарис, глід, кизильник. На газонах розбивають невеликі, своєрідні клумби з папоротей, хост, сукулентів. Прямі доріжки акуратно й щільно вкриті бетонною плиткою, дерев'яними плашками або посипані білим, фарбованим гравієм.

Малі архітектурні форми: кулі, кулясті вази з полірованого каменю та дзеркального металу, абстрактні монументи, світлодіодні лампи, сферичні альтанки з металу або деревини, штучні камені, компакт-диски на гілках.

Колірна гама: суміш сірого, шоколадного, сріблястого, синього, фіолетового з вкрапленням червоного, рудого, чорного кольору.

Серед різноманітності сучасних садів виділяється особлива група – це не сади в буквальному, традиційному розумінні, а скоріше інсталяції, що «розмовляють» з глядачем мовою садових знаків та символів. З одного боку, їх поєднує використання нових технологій, методів і матеріалів; з іншого – ці сади виникли як втілення в ландшафті сучасних архітектурних тенденцій та як відображення різних течій у мистецтві.

Арт-сад – це сад у не традиційному розумінні, це композиція, де зміст та авторська ідея домінує над формою (рис. 2.16). Витоки арт-ландшафту криються в абстракціонізмі – модерністській течії в мистецтві ХХ століття.

Рис. 2.16. Арт-сад Юпітер

Для них характерна перевага ідеї над формою, асоціативні зв'язки та взаємопроникнення музики, живопису, театрального дійства, скульптури й архітектури; використання нових матеріалів та технологій. У арт-ландшафтах знаходять своє застосування нетрадиційні для створення саду та нові будівельні матеріали та технології. «Арт-сад» – це яскравий прояв новацій у ландшафтному дизайні та водночас, витвір мистецтва. Якщо ці сади проаналізувати, можна виділити їх деякі основні риси:

- через обмежену територію вони схожі на музейні експозиції;
- багато уваги приділено деталям;
- іноді це сади тільки зі скла, металу, фарби чи синтетики або їх комбінацій.

Сучасним арт-садам властиві:

- взаємозв'язок між різними видами мистецтва – музика, живопис, театр, скульптура, архітектура – у ландшафтному дизайні;
- вплив різних культур та традицій;
- є ілюстрацією зв'язку мистецтва та досягнень сучасних технологій.

Залежно від того, на яких ідеях ґрунтується композиція арт-саду, їх можна розділити на групи: кінетичні, артефакти, інсталяції, «архітектурні».

Кінетичні сади орієнтовані на просторово-динамічні експерименти, що обіграють ефекти реального руху всього витвору чи окремих його складових

(рис. 2.17). У другій половині ХХ століття багато дизайнерів ландшафту розпочали звертати увагу на кінетичні витвори художників та скульпторів.

Рис. 2.17. Кінетичні сади

Наразі жоден садовий фестиваль, виставка не обходиться без композиції кінетичного спрямування. Такі арт-сади сповнені руху, що передається за допомогою води та різнорідних предметів, а також рослин. Кінетичні сади беруть свій початок від кінетичного мистецтва.

Для створення ефекту руху використовуються вода і вітер – найдинамічніші зі стихій. Арт-ландшафти розширюють наше уявлення про сад. Автори таких садів відображають у них свій світогляд та філософські ідеї. Творці арт-ландшафтів, крім самовираження, вирішують також питання вторинного споживання побутових та промислових відходів.

Основні відмінності кінетичних садів:

1. Сад створюється в будь-якому зі стилів, але не «чистому» вигляді, а з натяком на нього.
2. У 90% випадків у садах є вода або імітації у вигляді скла, дзеркал.
3. Елементи в садах виконують не лише «прикрашальну» роль, а й приносять користь кінетичному саду (система зрошення, освітлення).
4. За основу беруться витвори відомих майстрів кінетичного напрямку у мистецтві.
5. Елементами декору стають не лише рослини, а й будь-які предмети із абсолютно різних матеріалів.

6. У кінетичних садах багато інновацій та експериментів, використовуються нові механізми.

7. Кінетичний арт-сад демонструє наочно закони фізики, іноді за допомогою механізмів, створених із простих матеріалів.

8. У кінетичному саду глядач стає творцем і може змінювати стан речей та впливати на процеси.

9. Такі сади – окрема закінчена картина, але якщо територія велика, таких «картин» на ній кілька.

Інсталяції (установка) – це просторові композиції, що створюються художниками з різних елементів (побутових предметів, промислових виробів та матеріалів, природних об'єктів, текстової чи візуальної інформації) (рис. 2.18).

Рис. 2.18. Сад-інсталяція

Сад-інсталяцію завжди формують із девізом. Наприклад, на виставках ці сади пропагують захист довкілля. Ландшафтні дизайнери неодноразово звертаються до побутових предметів (ложок, вилок, лопат та ін.). Крім побутових, всім знайомих предметів, у композиції цього саду зустрічаються речі дуже далекі від рослин. Такий сад може повністю складатися з чого завгодно і без єдиної рослини. Скульптура фігурує як різних незрозуміlostей (зібрали до купи колесо від велосипеда, старий металевий умивальник, а в дерев'яну баддю насипали ще багато болтиків, гайок та всякої дрібниці і назвали «Фонтан прогресу»).

Рослини в арт-саду в стилі інсталяції висаджують будь-які, але останнім часом часто вдаються до допомоги бур'янів, як найстійкіших і найневибагливіших у догляді. Наприклад, кропива, мати-й-мачуха, деревій, таволги та ін.

«**Артефакти**» – витвори на межі скульптурних композицій у ландшафті, з'являються наприкінці 1970-х на початку 80-х. Артефакт – це «річ другої природи, тобто річ, зроблена людиною та автономна по відношенню до природи; це також факт мистецтва (арт-факт), що потребує повної творчої присутності художника (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Сад-артефакт

Головною ланкою у ландшафтному дизайні арт-саду у стилі «артефакт» є людина. Вона бачить сад у різний час доби та спостерігає гру світла, кольору та тіні на матеріалах, рослинах. Також сад-артефакт змінюється взимку, навесні, влітку та восени і тільки людина здатна вкласти або зрозуміти його таємницю.

Сад у стилі «артефакт» відрізняється від інших садів із приставкою «арт-» тим, які загадки сховав у ньому його творець, а глядачеві треба зрозуміти за допомогою чого вони передані.

Основні відмінності цього стилю:

– у ландшафтному оформленні використовуються скульптури та композиції, що мають таємну суть, є давніми символами у прямому та переносному сенсі;

– при створенні ландшафтного дизайну саду в стилі сад-артефакт основною лінією стає гра світла та кольору. Допомагають передати цю гру дзеркала, кольорове скло або подібні матеріали;

– у саду використовують як додаток клумби, рабатки, тераси, міксбордери та ін.;

– рослини вибирають так, щоб вони були не лише прикрасою саду, а й вимагали до себе мінімум уваги щодо догляду.

Часто частиною саду стає характерна риса з інших напрямів у ландшафтному дизайні садів.

Головне правило – основних артефактів-акцентів не повинно бути більше 2-3, поєднаних єдиним задумом.

Фокус-групою у садах-артефактах завжди є гра світла, кольору та тіні. Ландшафтний дизайнер детально прораховує вид саду і вдень і вночі, у кожному пору року. Центром уваги для нього стає їх гра в місцях із загадками. Наприклад, висаджується двостороння рабатка, наприкінці якої встановлюється велике дзеркало. Для посилення ефекту ним стікає вода. Рослини в рабатці в основному злакові, із сріблястим відливом на листі. Яскравими плямами іноді змінюють одна одну квіти. На зовнішній стороні рабаток ростуть плакучі форми дерев. Є штучне освітлення. Воно працює на збільшення впливу таємниці. Коли людина стоїть навпроти, вона бачить себе крізь потоки води, десь по той бік дзеркала. Таємний зміст такої постановки укладено у часі та воді.

В іншому варіанті можна скористатися різнобарвним полікарбонатом і спорудити в саду цілі лабіринти, що закінчуються місцем для відпочинку, дитячим майданчиком або виходом у ліс, наприклад. Таким способом передається зміна колірної та тонової насиченості променів світла через полікарбонат, тіні рослин на ньому.

«Архітектурний сад» з'явився внаслідок прагнення об'єднати в одне ціле ландшафт та архітектуру. Він відображає сучасні тенденції у сфері архітектури та дизайн (рис. 2.20).

Рис. 2.20. Архітектурний сад

Архітектурний сад – це тип саду, в якому переважають архітектурні споруди та інші штучні будівлі. Різновидом архітектурного саду є сад із геометричними формами стрижених дерев – різновид французького регулярного парку, такі сади ще прийнято називати партерними.

Сама сутність архітектурного саду – регулярне планування, використання чітких ритмів у композиціях, але й вільні інтерпретації форм. У композиціях використовуються підкреслено геометричні та симетричні лінії. Простір побудований на модулях, велика кількість мощення, використання скульптури, але також може бути доречний і якісний газон. Навіть рослини будуть підпорядковані чіткій геометрії, обраному архітектурному стилю, за цим буде доречним використання всіляких стрижених форм, сформованих дерев, кущів, живоплотів.

У будь-якому випадку сама суть садів має на увазі використання в тій чи іншій кількості рослин. В архітектурному саду вони можуть доповнювати його інертну основу.

Павільйони, скульптура – всі ці елементи саду можуть довгі роки залишатися незмінними, але лоза плюща, що їх обвила, привнесе в цю картину динаміку, позначить зміну часів року, наповнить життям весь простір.

Архітектурний сад може бути повноцінним рішенням всього простору саду або малим садом у складі комплексу. Місце тихого відпочинку, відокремлений куточок у саду, або центральна зона саду, просторе місце проведення свят та зборів.

Сенсорний сад. Сенсорика «сприйняття» – це наука, що вивчає вплив зовнішніх подразників на органи чуття людини (рис. 2.21).

Рис. 2.21. Сенсорний сад

Сенсорний сад – це спеціально організована природна територія, де створені сприятливі умови для спілкування з природним середовищем. Людина отримує інформацію із зовнішнього світу за допомогою п'яти основних органів чуття: очі (зір), вуха (слух), мова (смак), ніс (нюх), шкіра (дотик). Природа, навколишній ландшафт, сад неминуче викликають емоції. Сприйняття органів чуття людини активізується, коли вона споглядає природу, відпочиває в саду. Але в одних сади органи чуття збуджуються сильніше, в інших – менше. Весь сад чи окремі його зони надають на органи почуттів конкретну, певну та максимальну дію, наприклад, яскравим цвітінням або стійким ароматом. Сад ароматів активізує нюх, а сади троянд – нюх та зір. Рослини та елементи дизайну тут підібрані таким чином, щоб різноманітні відчуття органами зору, нюху, слуху, дотику та смаку були максимально загострені.

Сенсорні сади умовно можна поділити на три типи. Моносад спрямований на активізацію лише одного органу чуття (садок ароматів).

Другий тип сенсорного саду передбачає активацію двох органів сприйняття. Наприклад, на одній території, але в деякому віддаленні один від одного, можна створити сад ароматних трав (нюх), лавандовий сад (нюх та візуальне) сприйняття). Третій підхід до створення сенсорного саду має на увазі об'єднання по всій його території те, що поживляє відчуття людини. Це сенсорний сад-мікс, розбитий на безліч зон, кожен зі своєю тематикою, орієнтованою на конкретний орган чуття.

Екостиль (натургарден) характеризується мінімальним вторгненням у природне середовище заради збереження максимальної натуральності пейзажу (рис. 2.22).

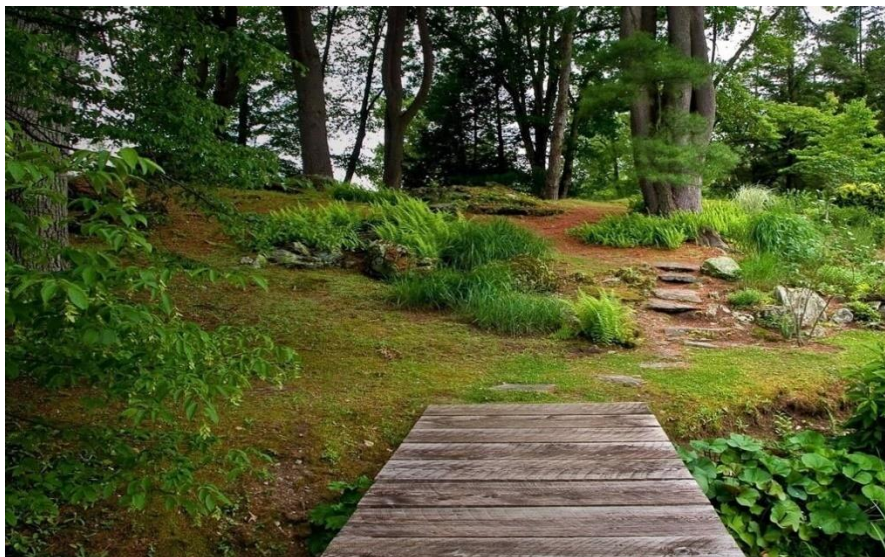

Рис. 2.22. Сад у екостилі

Екосад – це емоційно спокійний сад, де за основу взято природний ландшафт та асортимент рослин, характерний для даної місцевості. Ступінь втручання у природний розвиток рослин може бути різним – від максимально вільного зростання до повністю продуманого розміщення. Створіння органічного саду передбачає відмову від використання хімікатів, а у якості добрив застосовується лише компост. Для облаштування стежок

використовуються натуральні матеріали – дерево та гальку. Подібний сад передбачає наявність води.

Екосад має бути привабливим у будь-яку пору року.

Натургарден – локальна, самодостатня екосистема, у якій усі елементи пов'язані й підтримують один одного.

Екостилію властиві: матеріали природного походження, типові для певної місцевості; справжність, нерукотвірність рельєфу; поєднання садових квітів з дикорослими, рослин і каменів; природні галявини, укриті не газонною а дикою, польовою травою; нерівні, переривчасті доріжки, недбало, із зазорами викладені камінням; лісові дерева й чагарники; флора, характерна для конкретної місцевості. Малі архітектурні форми: примітивні на вигляд меблі з дерева, лози або ротанга, кам'яне вогнище, курінь або навіс; пні і корчі, спилянні дерева замінюють лавки і статуї; ліхтарі, з пляшок, підвішених до дерев; годівниці для птахів; вироби з лози або пеньки. Колірна гама: неяскраві, природні тони.

В даний час все частіше при проектуванні садів застосовують прийом еkleктики – змішування стилів.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття про стиль у садово-парковому мистецтві.
2. Регулярний і пейзажний стильові напрями та їх особливості.
3. Чим відрізняються історичні стильові напрями від сучасних.
4. Відмінні риси регулярного парку.
5. Відмінні риси пейзажного парку.
6. Назвіть історичні стильові напрями та охарактеризуйте кожний з них.
7. Назвіть сучасні стильові напрями та охарактеризуйте кожний з них.
8. Типи сенсорних садів.
9. Відмінні риси екосаду.

Тема 3. Класифікація та номенклатура типів (типологія) об'єктів архітектурно-ландшафтного проєктування

План:

3.1. Класифікація зелених насаджень за їх призначенням

3.2. Типологія об'єктів ландшафтного проєктування

3.1. Класифікація зелених насаджень за їх призначенням

Історія класифікації об'єктів ландшафтно-архітектурної архітектури за останні 100 років характеризується розширенням комплексу використовуваних ознак: територіально-природна, просторова, екологічна, функціональна, містобудівна.

1. **Територіально-природна ознака** класифікації є у вигляді так званих озелених територій (ОТ), різних за формою користування (загального, обмеженого, спеціального). Поступово ОТ (що те саме) «озеленені простори» (ОП) ставали основою типології об'єктів ландшафтно-архітектурної архітектури. Іноді в поєднанні з розмірною ознакою та ознакою функціонального призначення (парк, сад, сквер, зона відпочинку) ОТ ставали основою класифікації рекреаційних територій. По суті територіально-природна ознака більше підходить до поняття «благоустрій». Однак у нормах благоустрою наводиться розширене тлумачення «об'єкта благоустрою території» (ОБТ) – від однозначно зрозумілих планувальних чи адміністративних одиниць (площі, двори, квартали, території адміністративних обласних та районних міст) до неоднозначно зрозумілих одиниць (функціонально-планувальні утворення, території з єдиною містобудівною регламентацією, зони візуально-просторового сприйняття). Загалом використання категорій землекористування типу ОТ, ОП, ОБТ не є продуктивним напрямом класифікації об'єктів ландшафтно-архітектурної архітектури (ОЛА), оскільки не відображають функції ОЛА.

Залежно від місця розташування всі насадження діляться на:

- внутрішньоміські
- приміські.

Внутрішньоміські зелені насадження розміщуються в межах забудови та повинні забезпечувати створення оптимальних умов праці, побуту та відпочинку, а також впливати на формування естетично виразної середовища.

На територіях, що прилягають до міст, передбачається виділення **приміських зон**, які створюються з урахуванням перспективного розвитку міста та використовуються для розміщення об'єктів господарського обслуговування (розплідники, цвинтарі, квіткові господарства), а також зелених зон для організації різних форм відпочинку населення, покращення мікрокліматичних та санітарно-гігієнічних умов міста (лісопарки, лугопарки, зони масового відпочинку) Їх межі та розміри визначаються на основі загальної потреби міста на таких територіях (залежно від народногосподарського значення та передбачуваного розвитку міста, з урахуванням місцевих природно-кліматичних умов).

У практиці організації системи озеленення міста прийнято розподіл територій міських зелених насаджень на три категорії:

II. Насадження загального користування – доступні всім мешканцям міста та приїжджим, виконують захисні функції від пилу, надлишкової сонячної радіації, створюють комфортні умови для короткочасного та тривалого відпочинку, занять фізкультурою та спортом, проведення культурно-освітніх та видовищно-розважальних заходів.

Загального користування – парки культури та відпочинку (загальноміські, районні), дитячі, спортивні парки (стадіони), парки тихого відпочинку та прогулянок, сади житлових районів та мікрорайонів, сквери, бульвари, озеленені смуги вздовж вулиць та набережних, озеленені ділянки при загальноміських торгових та адміністративних центрах, лісопарки та ін.

III. Обмеженого користування – насадження на житлових територіях (за винятком садів мікрорайонів), насадження на територіях дитячих та навчальних закладів, спортивних та культурно-освітніх установ, громадських та закладів охорони здоров'я, біля палаців культури, науково-дослідних установ, на територіях санітарно-нешкідливих підприємств промисловості.

Ця категорія зелених насаджень використовується для занять на відкритому повітрі фізкультурою, для проведення ігор дітей, лікувальних та профілактичних процедур, спеціальних досліджень та відпочинку людей у перервах від роботи.

III. Спеціального призначення – насадження вздовж вулиць, магістралей та на площах, насадження комунально-складських територій та санітарно-захисних зон, ботанічні, зоологічні сади та парки, виставки, насадження вітрозахисного, водо- та ґрунтоохоронного значення, протипожежні насадження, насадження меліоративного призначення, розплідники, квітково-оранжерейні господарства, насадження цвинтарів та крематоріїв.

Зелені насадження спеціального призначення зменшують несприятливі впливи промислових підприємств, транспорту на довкілля, захищають від вітрів, снігових та піщаних бур, слугують перешкодою для поширення вогню, диму, шуму, селевих потоків, захищають від забруднення та зайвого випаровування водоймища, формують ландшафт.

Ступінь озеленення міста, його привабливість визначаються кількістю та станом зелених насаджень загального користування.

2. Просторова ознака є свого роду переходом від двовимірного (планувального) до тривимірного (пейзажного) вивчення ландшафту. У садово-парковому мистецтві використання законів лінійної та повітряної перспективи допомагає внести пейзажну різноманітність, композиційну виразність в ОЛА. У теперішній час просторова ознака рельєфу (вертикальна та горизонтальна) використовується в регулюванні мікроклімату, зонуванні території, а також у вирішенні структурно-планувальних питань. Зелені насадження, особливо листяні, за допомогою показника «зімкнутість пологу» формують три типи просторової структури (ТПС): закриті (від 1,0 до 0,6 горизонтальна зімкнутість пологу), напіввідкриті (0,6-0,2), відкриті (0-0,2). Останні поділяються на підтипи (стосовно суб'єкту сприйняття): замкнуті, звернені, наскрізні, кутові, розкриті.

Однак у цілому роль просторової ознаки є супутньою функціональної організації території.

3. Екологічна ознака. На перших етапах наукового обороту поняття «екологія міського середовища» малося на увазі санітарно-гігієнічна якість природних елементів (клімат, рельєф, вода, рослинність). У подальшому наголос робився на комплексну оцінку довкілля (міста) з позицій: стану здоров'я населення; стану природних комплексів; наявності матеріально-технічних об'єктів (за потребою).

4. Рекреаційна ознака є вирішальною, але вимагає конкретизації. Якщо раніше (за радянських часів) рекреація була пов'язана з медико-біологічними функціями та туризмом, то в сучасній рекреаційній географії склалося уявлення про терміни «рекреація» та «відпочинок» як про синоніми, тобто як про різні позначення одного і того ж явища.

У сучасних спеціалізаціях ОЛА двічі підміняються поняття. По-перше, коли йдеться про спеціалізацію в рамках великого садово-паркового комплексу (СПК) або багатофункціонального парку, в якому є сусідами багато видів рекреаційної діяльності. Однак важливо, якого роду ця комплексність (багатофункціональність): зручність для комплексних відвідувань (на добу) або економічність використання величезних територій. Тобто, не будь-який конгломерат сусідніх спеціалізацій є виправданим. По-друге, у спеціалізованих парках типу ботанічного, зоологічного тощо, мова повинна йти не про одну, а як мінімум дві спеціалізації рекреацій: 1) рекреації, необхідної для працівників власної установи, організації для процесу освіти, охорони здоров'я, спорту, виставки, музею; 2) рекреації для відвідувачів, включаючи різні демографічні шари для їх короткочасного відпочинку в процесі знайомства з флорою, фауною, іншими складовими установи.

5. Містобудівна, результуюча ознака класифікації ОЛА простежується у спробах узгодити наведені вище функціональні та просторові ознаки на трьох рівнях: глобальному, внутрішньоміському, на рівні «комірки» життєдіяльності (мікросередовище). При цьому кількість та ієрархія таксономічних одиниць ОТ відповідає уявленню про планувальну структуру міста та ближнього оточення у

вигляді ланцюжка складових «двір – мікрорайон – житловий район – місто – передмістя».

Таким чином, всі перераховані ознаки класифікації не знаходяться у взаємозв'язку, взаємозалежності між собою та в обумовленості зовнішні фактори. Тому подібні класифікації не є системними.

3.2. Типологія об'єктів ландшафтного проєктування

Типологія об'єктів рекреації та ландшафтної архітектури має базуватися: на системі функцій ландшафтної архітектури; взаємозв'язку природних та функціональних факторів; врахуванні екологічних, економічних, інформаційних та інших умов; можливості подальшого (після типології) виділення підтипів та видів.

Функції ландшафтної архітектури включають функції рекреації (соціально-культурні, медико-біологічні, економічні), а також містобудування (соціально-економічні структурні, композиційні).

Особливо зазначимо соціально-економічні функції. Якщо економічні функції рекреації орієнтовані розширене відтворення робочої сили шляхом збільшення фонду робочого часу (внаслідок скорочення захворюваності), то соціально-економічні функції орієнтовані на зменшення витрат позаробочого часу, пов'язаного з працею, а також оптимізацію балансу рекреаційних пересувань у системі «житло – робота – рекреація (відпочинок)».

До основних об'єктів ландшафтного проєктування належать міські парки, заміські зони масового відпочинку та охоронювані ландшафти (табл. 3.1).

Кожна з наведених у табл. 3.1 категорій озелених територій має особливості ландшафтно-планувальної організації та підбору асортименту рослин.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні категорії зелених насаджень.
2. Дайте визначення насаджень загального користування.

3. Дайте визначення насадженням спеціального користування.

4. Дайте визначення насадженням обмеженого користування.

Таблиця 3.1

Класифікація озелених об'єктів

Група озелених територій	Об'єкти озеленення
Озеленені території громадського призначення	
Парки внутрішньоміські багатofункціональні	Міські парки культури та відпочинку; районні парки культури та відпочинку; сільські парки
Парки внутрішньоміські спеціалізовані	Дитячі парки; спортивні парки; парки атракціонів; виставкові парки; меморіальні парки; ботанічні парки; зоологічні парки; етнографічні парки; гідропарки; історичні парки-музеї
Парки заміські багатofункціональні	Центри відпочинку «на порозі» міста; міжселенні відпочинкові центри; лісо-, луго-, гідропаркові комплекси
Парки заміські спеціалізовані	Лісопарки; лугопарки; гідропарки; етнографічні, природні парки (екопарки); історичні парки-музеї
Малі озеленені території населеного місця	Міські сади; сади житлових районів; громадські центри; сквери; бульвари; набережні; пішохідні вулиці; вулиці
Озеленені території обмеженого користування	
Малі озеленені території	Житлові території; дитячі дошкільні заклади (дитячі сади, ясла); заклади освіти (школи, коледжі, вищі навчальні заклади та ін.); науково-дослідні установи; режимні культурно-виробничі (кіностудії, ін.); режимні спортивні (тренувальні спорткомплекси, ін.); лікувальні заклади (лікарні, профілакторії, санаторії та ін.); промислове підприємство
Озеленені території спеціального призначення	
Об'єкти озеленення спеціального призначення	Санітарно-захисні зони промислових підприємств; водоохоронні зони та території меліоративного призначення; містозахисні території; оранжерейні господарства та розплідники; території цвинтарів та колумбаріїв; транспортно-комунальні об'єкти (траси автомобільних та залізниць, ін.)

Тема 4. Містобудівні аспекти проєктування зелених насаджень

План:

4.1. Система розселення і фітоструктура міст. Міські поселення в ландшафтно-територіальному середовищі

4.2. Містобудівні аспекти системи озеленення території. Норми озеленення

4.1. Система розселення і фітоструктура міст. Міські поселення в ландшафтно-територіальному середовищі

Система розселення – сукупність населених пунктів, об'єднаних сталими трудовими та культурно-побутовими зв'язками, орієнтованих на центр системи розселення. Вона характеризується параметрами поселень, складом та інтенсивністю соціально-економічних зв'язків між ними.

Міські та сільські поселення слід проєктувати як елементи системи розселення країни. При цьому слід враховувати формування єдиних для систем розселення соціальної, виробничої, інженерно-транспортної та інших інфраструктур, а також трудові, культурно-побутові та рекреаційні зв'язки, що розвиваються на перспективу.

З урахуванням переважного функціонального використання територія міста поділяється на:

- сельбищну;
- виробничу;
- ландшафтну та рекреаційну.

Сельбищні території призначені для створення сприятливого життєвого середовища, яке має відповідати соціальним, екологічним та містобудівним умовам, що забезпечують процеси життєдіяльності населення, пов'язані з його демографічним і соціальним відтворенням [1].

Сельбищні території формуються переважно у вигляді зон житлової, громадської забудови, озелених територій загального користування, а також інших функціональних елементів (прибудинкові території житлових будинків, об'єкти повсякденного та періодичного обслуговування, громадські центри, озеленені території загального та обмеженого користування, спеціального призначення, магістральна і вулично-дорожня мережа, ділянки для розміщення об'єктів комунального господарства, інженерного забезпечення житлових районів, пожежних депо, гаражі та автостоянки, велостоянки тощо).

До виробничих належать території підприємств, об'єктів, комунальних підприємств та об'єктів, транспортної інфраструктури, складської забудови,

інноваційного розвитку (технопарки, індустріальні парки) в складі промислових зон, промислових районів, груп підприємств або розташованих окремо.

Ландшафтні та рекреаційні території – це мережа ділянок озелених та інших відкритих просторів різного призначення, розташованих як на територіях населених пунктів та приміських зон, так і на міжселенних територіях, в тому числі ландшафтних комплексів, рекреаційних зон, курортів та оздоровчих місцевостей, об'єктів культурної спадщини та туристичних зон, територій природно-заповідного та водного фондів, водозахисних, полезахисних, транспортно-розподільних озелених смуг та інших об'єктів зеленого господарства.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду, а також ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, курортні і оздоровчі, рекреаційні, водні і водозахисні території та об'єкти інших типів, що встановлені законодавством України, є частиною структурних територіальних елементів екологічної мережі.

Ландшафтно-рекреаційна територія включає міські ліси, лісопарки, лісозахисні зони, водоймища, землі сільськогосподарського використання та інші угіддя, які спільно з парками, садами, скверами та бульварами, що розміщуються на сельбищній території формують систему відкритих просторів.

У межах зазначених територій виділяються зони різного функціонального призначення: житлової забудови, громадських центрів, промислові, наукові та науково-виробничі, комунально-складські, зовнішнього транспорту, масового відпочинку, курортні (у містах та селищах, що мають лікувальні ресурси), ландшафтів, що охороняються.

У містах понад 50% території, а в мікрорайонах до 70% загальної площі відводиться зеленим насадженням, які поєднують окремі будівлі, споруди та їх групи в ансамблі мікрорайону або кварталу та разом з обводненням території, удосконаленням рельєфу, інженерним благоустроєм формують сучасне місто.

Швидкий розвиток міста по вертикалі та горизонталі різко знижує привабливість ландшафту місцевості. Природні об'єкти – гаї, мальовничі

пагорби, береги річок і озер, надзаплавні тераси повинні бути збережені та органічно включені до системи міських зелених насаджень, а відповідно й у архітектурно-планувальну структуру міста. Мальовничість ландшафту, різноманітність фарб, що змінюється в часі; аромат квітів, шелест листя благотворно діють на психологічний та фізичний стан людини, її настрої та нервову систему, сприяють створенню комфортних умов життя людини в місті.

4.2. Містобудівні аспекти системи озеленення території. Норми озеленення

У сучасному місті застосовують гнучкі планувальні структури, здатні реагувати на потреби і умови, що змінюються, тому системи озеленених територій міста постійно ускладнюються та видозмінюються.

На формування системи зелених насаджень впливають наступні фактори:

- співвідношення забудованих та відкритих міських територій;
- питома вага існуючих зелених насаджень, їх якість та місце у планувальній структурі населеного пункту;
- величина та кількість окремих озелених ділянок та їх функціональна роль;
- ландшафтні особливості об'єкта;
- транспортна та пішохідна доступність ділянок зелених насаджень.

При розробці та створенні системи озеленувальних насаджень важлива роль відводиться природно-кліматичним, санітарно-гігієнічним, ландшафтно-екологічним та іншим факторам.

Залежно від містобудівних та природних умов система озеленення міста може бути створена у вигляді:

- рівномірно розміщених на території зелених масивів; кількох великих зелених масивів (клинів), що проникають з околиць до центру міста або сільського поселення (рис. 4.1, а);

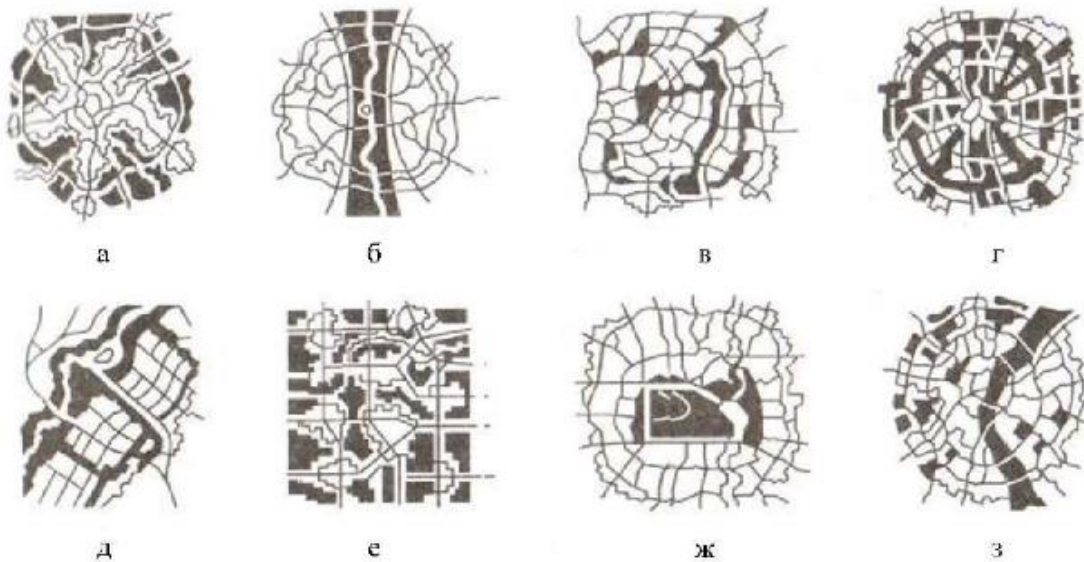

Рис.4.1. Види утворення системи озеленення населеного пункту: а – система зелених клинів; б – водно-зелений діаметр; в – система зелених плям; г – радіально-кільцева система; д – лінійно-смугова система; е – єдине паркове середовище з островами забудови; ж – компактна центрова система; з – комбінована система [3]

- водно-зеленого діаметра (системи парків, бульварів, відкритих просторів)вздовж заплави річки, що перетинає населений пункт (рис. 4.1, б);
- однієї або кількох смуг зелених насаджень, що розташовуються вздовж території забудови (рис. 4.1, в);
- озелених територій, що оточують окремі міські райони та ін. (рис. 4.1, г).

Виділяють також кілька видів розміщення озелених територій у плані міста: центричне, периферійне, групове, лінійно-смугове.

Центрична та периферійна структура – об'єкти озеленення міського та районного значення об'єднують у єдине ціле.

Лінійно-смугова – об'єкти озеленення диференційовані.

Групова та лінійно-смугова – виділена система районних та міських парків та лісопарків.

Зелені насадження, що органічно включені в композицію забудови, покращують структурно-планувальні та архітектурно-мистецькі достоїнства міста, допомагають створити виразний об'ємно-просторовий вигляд населеного пункту, його мальовничий силует.

Система озеленення міста має забезпечувати відносно рівномірне розміщення насаджень на сельбищних територіях, у житлових районах та мікрорайонах, у громадських та культурних центрах, у промислових та санітарно-захисних зонах. Взаємозв'язок між масивами міських та заміських озелених територій здійснюється за допомогою безперервного ланцюга бульварів, набережних, алей, зелених смуг уздовж автомагістралей, спеціальних захисних лісових смуг та інших.

Нормування зелених насаджень міста здійснюється залежно від його призначення (адміністративний центр, промисловий, науковий, культурний центр, курорт та ін.), розміру території, щільності забудови, кліматичних умов, існуючого архітектурно-планувального рішення міста тощо. Для того, щоб підрахувати загальну площу озелених територій міста, встановлюються такі показники, як рівень озеленення міської забудови та норми озеленення на одного жителя.

Рівень озеленення міської забудови – це відношення загальної кількості площі всіх озелених територій до площі забудови, виражене у відносних одиницях (%).

Норма озеленення на одного мешканця – це визначена кількість озеленої площі (m^2), необхідної для задоволення потреб у відпочинку, а також для покращення умов місця проживання. Тобто **норма озеленення** – площа озелених територій загального користування, яка припадає на одного жителя [4, 5].

Об'єкти озеленення обмеженого користування не входять в розрахункові норми озеленення міст і поселень. Площі насаджень обмеженого користування розраховують згідно забезпечення територіями у розрахунку на одного жителя на основі проектних даних [1, 4].

Відповідно до [1] рівень озеленення території забудови має бути не менше 40%, а в межах території житлового району – не менше 25% (включаючи сумарну площу озелененої території мікрорайону), закладів дошкільної освіти – не менше 45%, інших закладів освіти – не менше 50%, культурно-дозвільних закладів – не менше 40%, спортивних, фізкультурно-оздоровчих споруд, фізкультурних майданчиків – не менше 30%, закладів охорони здоров'я – не менше 55%, курортно-рекреаційних закладів – не менше 60%.

Доцільно передбачати безпосередній взаємозв'язок громадських центрів з озеленими територіями, розміри яких мають складати в межах громадських центрів не менше ніж 25% від усієї території громадського центру. В історичних частинах громадських центрів цей показник має бути не менший ніж існуючий.

Парки загальноміського та районного значення рекомендується розміщувати на суміжних з громадськими центрами територіях і включати до системи планувальної організації центру.

Усі зелені насадження на території міської забудови, а також усі зелені насадження на прилеглий приміській території, розташованій навколо міста смугою, ширина якої повинна бути рівною приблизно середньому діаметру забудови міста за генеральним планом, становлять комплексну систему озеленення міста.

У містах з підприємствами, які потребують влаштування санітарно-захисних зон шириною понад 1 км, рівень озеленення території забудови необхідно збільшувати щонайменше ніж 15%.

Площі озелених територій загального користування – парків, садів, скверів, бульварів, що розміщуються на сельбищній території міських та сільських поселень, наведено у табл. 4.1.

У містах з чисельністю населення 100 тис. осіб і більше існуючі масиви міських лісів (за виключенням лісів Лісового фонду України) слід перетворювати у міські лісопарки і відносити додатково до озелених територій загального користування із розрахунку не більше 5 м²/особу.

Нормативні показники площ ландшафтних та рекреаційних територій на одного жителя, м² (у межах населеного пункту)

Ландшафтні та рекреаційні території	Групи міст за кількістю населення, тис. осіб	Площа озелених територій, м ² /особу			
		I-II зони – мішаних та широколистяних лісів	III зона – лісостепова	IV зона – степова	V зона – Карпатські гори VI зона – Кримські гори
Загального користування	Від 250	10	11	12	15
	50-250	7	8	9	11
	До 50	8	9	10	12
Житлових районів, мікрорайонів*	Від 10	6	6	7	8

*Враховуються при розробленні генеральних планів та детальних планів територій.

У містах, де розміщуються промислові підприємства I та II класу за санітарною класифікацією, а також у населених пунктах, які розташовані на радіоактивно забруднених територіях, наведені норми озелених територій загального користування слід збільшувати на 15-20%, а у містах, де розміщуються залізничні вузли, – на 5-10%.

У містах у структурі озелених територій загального користування великі парки площею понад 100 га та міські лісопарки площею понад 500 га повинні становити не менше 10% від загальної площі озелених територій. Час доступності міських парків при пересуванні на транспорті повинен становити не більше 20 хв, а районних парків – не більше 15 хв.

У сейсмічних районах необхідно забезпечувати вільний доступ до парків, садів та інших озелених територій загального користування, не допускаючи улаштування огорож з боку територій житлової забудови.

Об'єкти озеленення загального користування як міського, так і районного значення становлять найбільшу питому вагу всіх озелених територій. Ці об'єкти є основою системи озеленення будь-якого населеного місця.

Об'єкти озеленення обмеженого користування не входять до розрахункових норм озеленення міст та селищ. Площі насаджень обмеженого користування розраховують виходячи з проектних даних.

Об'єкти озеленення спеціального призначення та їх питома вага в системі озеленення залежать від цільового призначення міста та природно-кліматичних особливостей місцевості.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення терміну «система розселення».
2. Назвіть системи озеленення міст.
3. Які фактори чинять вплив на формування системи зелених насаджень?
4. Як розподіляється територія міста з урахуванням переважного функціонального використання?
5. Насадження якої категорії не входять до розрахункових норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування і забудова територій. – К.: Мінрегіон України, 2019. – 185 с. [Електронне видання]. – Режим доступу: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/b_2_2_12/1-1-0-1802.
2. ДБН Б.2.2-5:2011. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій. – К.: Мінрегіон України, 2012. – 81 с. [Електронне видання]. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/24.1.-DBN-B.2.2-52011.-Planuvannya-ta-zabudova-mist-sel.pdf>.
3. Франчук, Г. М. Урбоекологія і техноекоекологія / Г. М. Франчук, О. І. Запорожець, Г. І. Архіпова. – К. : Нац. авіаційний ун-т "НАУ-друк", 2011. – 496 с.
4. Наказ «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», від 10.04.2006 № 105. [Електронне видання]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re12754?an=39>.
5. Проектування міських територій : підручник : [у 2 ч.] / [за ред. І. Е. Линник, О. В. Завально-го] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – Ч. II. – 544 с. (серія «Міське будівництво та господарство»). <https://eprints.kname.edu.ua/55301/1/2018%201%D0%9F%20%D1%872.pdf>.
6. Коваленко М. Г. Функції міських зелених насаджень та їх нормування // В зб.: «Містобудування та територіальне планування». Вип. 55. – КНУБА, 2015.
7. Вотінов М. А. Ландшафтна архітектура : конспект лекцій для студентів 2 курсу денної форми навчання освітнього рівня «бакалавр» із спеціальності 191 – Архітектура та містобудування освітньої програми Архітектура / М. А. Вотінов; Харків. нац. ун-т. міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – 2-е вид., зі змінами. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 73 с.

Навчальне видання

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво»

*(для студентів усіх форм навчання
спеціальності 192 – «Будівництво та цивільна інженерія»)
(Електронне видання)*

Укладач: БІЛОШИЦЬКА Наталія Іванівна

Оригінал - макет Н.І. Білошицька

Підписано до друку _____

Формат 60×84^{1/16}. Папір типограф. Гарнітура Times.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. ____ . Обл.-вид.арк. ____ .

Тираж ____ прим. Вид. № ____ . Замовл. № ____ . Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: м. Київ, вул. Іоанна Павла II буд 17, Телефон: +38(050)
218 04 78, факс (064 52) 4 03 42
E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com